José Abril Argemí

La Revolución de Julio de 1909 en Mataró

Precio: 25 céntimos

Tip. Vilá : Rambla Mendizábal, 64
Mataró : 1910

FULLS/94

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2009

FULLS/94
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 2009

TAULA

Portada: Portada de l'opuscle *La Revolución de Julio de 1909 en Mataró*, obra de Josep Abril i Argemí, editat a Mataró, l'any 1910, a la impremta Vilà de la Riera.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Manel Salicrú i Puig

Consell de redacció: Rafel Soler i Fonrodona
Manel Salicrú i Puig
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal d'Acció Cultural

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

Amb el suport de

Institut Ramon Muntaner

EDITORIAL

CAL INVESTIGAR EL SEGLE XX

El proper mes de juliol farà cent anys dels esdeveniments de la Setmana Tràgica, fets d'inici ben clar, de desenllaç incert i de final tràgic a causa d'una important i indiscriminada repressió.

La commemoració ens fa veure que en els darrers vint-i-cinc anys no s'ha investigat, ni avançat en la interpretació dels fets. A Mataró, després de l'article dels historiadors Joan Giménez i Blasco i Àngels Ayllon publicat als nostres *Fulls* amb motiu del setanta-cinquè aniversari dels fets, no coneixem cap altre treball sobre el tema. Aquesta és la qüestió.

Tampoc no coneixem cap línia d'investigació sobre la dictadura de Primo de Rivera.

La República i la Guerra Civil han estat estudiades per diversos historiadors. Però encara queda molta feina per fer.

I, tot això a part, no s'ha fet, ni ens consta que es faci, la investigació dels quaranta anys de franquisme a la ciutat.

I el mateix hem de dir pel que fa a la transició.

El Museu Arxiu ha recollit i continua reco-llint tota mena de documentació del segle XX, especialment publicacions, documentació civil i documentació personal. És evident que aquesta documentació no és exhaustiva, però és a disposició d'historiadors i estudiosos.

ACTUALITAT

LA COMMEMORACIÓ DEL MIL·LENARI DE SANTA MARIA. ANÀLISI FINAL

Durant un any, entre el març de 2008 i el març de 2009, l'Ajuntament de la ciutat, la parròquia de Santa Maria i el Museu Arxiu varen organitzar actes commemoratius de tota mena, religiosos, culturals i cívics.

El resultat ha estat més que satisfactori.

La commemoració ha fet que els mataronins consideressin, més que mai, que Santa Maria és de tots, patrimoni cultural de la ciutat.

EXPOSICIÓ *ERCULE TURELLI, ARQUITECTE, I L'AMPLIACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA*

Es va inaugurar el divendres 6 de febrer a la sala Polivalent del Museu Arxiu.

Incloïa la reproducció de la planta original del projecte, signada per Ercule Turelli, diverses plantes i alçats de l'església, i documentació gràfica i escrita del «Pla director» per a la restauració de la basílica.

Finalitzarà a principis del proper mes de maig.

Inauguració de l'exposició.
Fotografia Joan Castellà. MASMM.

CICLE DE CONFERÈNCIES «LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA»

El dia 12 de març l'arquitecte Agàpit Borràs i Plana parlà d'«Ercule Turelli. Capità de cavalls, arquitecte militar i civil, matemàtic i enginyer».

La investigació d'Agàpit Borràs a diversos arxius italians, de Navarra, del País Basc i, sobretot, de l'Exèrcit espanyol, ha permès de documentar el personatge.

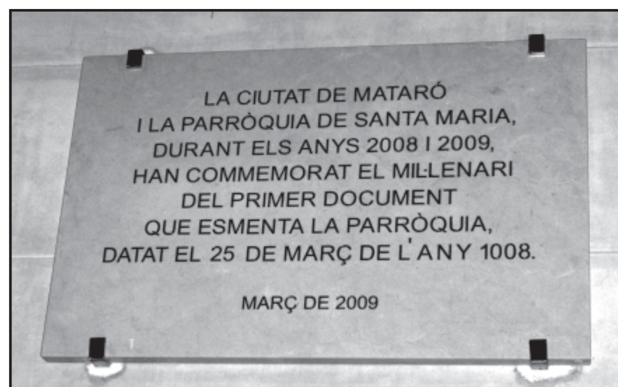
I el dia 19 de març els arquitectes Agàpit Borràs i Plana i Mariona Gallifa i Rosanas, i l'aparellador Manel Salicrú i Puig, redactors del Pla, explicaren el contingut del «Pla director» de les obres de restauració de Santa Maria.

Conferència a càrrec d'Agàpit Borràs.
Fotografia Marta Teixidó. MASMM.

CLOENDA DELS ACTES COMMEMORATIUS DELS MIL ANYS DE SANTA MARIA

Els actes organitzats amb motiu del Mil·lenari de la basílica finalitzaren el dimecres dia 25 de març, amb una celebració eucarística a Santa Maria.

El dissabte dia 14 es col·locà a la façana una placa commemorativa.

Placa que es col·locà a la façana de Santa Maria.
Fotografia Josep Lladó. MASMM.

CONVOCATÒRIA DE LA *XXVI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XXVI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista, en principi, per al dissabte dia 28 de novembre de 2009.

Per això, convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser inèdites i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l'organització, es podrà limitar a una sola per participant.

S'hauran de presentar escrites a màquina, a doble espai, sobre fulls DIN A4 (30 línies per 70 espais), deixant un marge a l'esquerra d'uns dos centímetres aproximadament, amb una extensió màxima de 15 pàgines. En qualsevol cas, atès que és molt difícil d'establir el límit en format DIN A4, es considerarà que amb text, imatges i quadres, no podrà superar les 20 pàgines del format final de publicació de la Sessió d'Estudis. Si és possible, adjuntar suport informàtic.

En l'acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 14 de novembre de 2009. Podran ser trameses per correu al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/ Beata Maria, 3, 08301 Mataró; per correu electrònic (enricsubina@yahoo.es) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (divendres i dissabtes, de 6 a 9 del vespre).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de l'Institut Municipal d'Acció Cultural, editarà el conjunt de les comunicacions.

ESTUDIS

Dintre del cicle de conferències «Santa Maria, segle XX**», programat pel Museu Arxiu amb motiu de la commemoració del mil·lenari del primer document que esmenta Santa Maria, Carme Solà i Montserrat parlà dels anys de la postguerra.**

Pel seu interès, transcrivim la conferència.

SANTA MARIA, ANYS QUARANTA I CINQUANTA

PRESENTACIÓ

Suposo que la majoria ja em coneixeu. Vaig néixer l'any 1932, quatre anys abans de la contesa que marcà tan desagradablement la vida sencera del país, establint per a la història un abans i un després.

Com que, en esclatar la guerra, jo només tenia quatre anys, començaré a parlar de «després de la guerra», o sigui, a partir del 1939, quan jo tenia només set anys. Furgant en la memòria, tinc algunes visions d'aquella època, però, en comentar-les, he de dir que potser algunes no estaran adequadament situades en el moment exacte que varen succeir. Si això s'escau, demano disculpes.

Per centrar millor tots els records i vivències d'aquella època, abans cal fer un breu retrat del moment històric en què varen succeir, perquè és possible que no es puguin entendre si no es situen en el marc real d'aquells temps. Això ajudarà a trobar més normals moltes de les situacions que anirem comentant al llarg de la xerrada.

Farem, doncs, un breu repàs des de tres punts de vista diferents. Primerament,veurem com era la ciutat a principis dels anys quaranta, després, com es desenvolupava la vida parroquial en el mateix període i, finalment, quin era l'ambient familiar on jo vivia, perquè, d'alguna manera, va influenciar la visió i els judicis que tinc d'aquells temps.

PRIMER: LA VIDA CIUTADANA DESPRÉS DE 1939

Estem en plena època del «nacionalcatolicismo». S'havia acabat la guerra i s'havia d'estar bé amb l'Església. Molta gent anava a missa els diumenges al migdia perquè els veiessin. Eren els que en dèiem «catòlics de missa de dotze». Mataró, en aquells moments, era una ciutat petita. Tots ens coneixíem. Geogràficament, estava encerclada per les rondes. No havia començat el seu desplegament hortes i vials enllà. Encara no havia arribat la immigració, aquella que vingué massivament del sud d'Espanya i que començà a establir-se als barris de Cerdanyola i de Cirera. No havia arribat la revolució del sis-cents i, per tant, els diumenges i festes la gent no sortia de la ciutat. Com a tot el país, la vida era estàtica.

Com que tothom feia vida de ciutat, no es marxava, com ara, els caps de setmana. Foren temps ideals perquè sorgissin activitats de lleure promogudes per l'Església, o sota la seva empara, per omplir els dies d'oci, i d'aquí el gran èxit d'entitats com el Foment, la Sala Cabañes, la Saleta, els Lluïsos, la Coma, la Sagrada Família,… totes elles, de caire marcadament cristià i destinades a entretenir la gent.

També s'entén que, activitats pròpiament parroquials, com la catequesi, tinguessin lloc els diumenges després de dinar, a dos quarts de quatre de la tarda. Avui això seria impensable.

L'ensenyament estava majoritàriament en mans d'ordes religiosos, i les escoles públiques, que també n'hi havia, estaven dirigides, moltes d'elles, per persones creients. Recordem la comunament anomenada de Donya Pilar, de les germanes Bertomeu, o l'escola Balmes, del Centre Catòlic, portada pel senyor Banet, tot i que aquesta darrera no era pública.

En aquella postguerra, tot afavoria el clima de respecte envers el fet religiós, fent que s'acceptés com a normal qualsevol manifestació religiosa, fins i tot en la via pública, com les processons, que aleshores eren abundants, o els actes de la Santa Missió, que es feien periòdicament a tot Mataró.

SEGON: LA COMUNITAT PARROQUIAL

A la ciutat, només hi havia dues parròquies, Santa Maria i Sant Josep. Encara passarien uns quants anys per haver-n'hi d'altres de nova creació. La de Cerdanyola, la parròquia de Maria Auxiliadora, va ser la primera, fruit, com hem comentat abans, de la gran arribada d'immigrants.

La Riera separava les dues parròquies antigues, i es respectava molt aquesta divisió territorial, especialment pel que feia als bateigs, casaments, enterraments i, fins i tot, per a l'assistència a la catequesi. «Vius aquí, doncs et toca aquí».

Santa Maria sempre havia semblat una parròquia de més categoria, potser per ser la més antiga, o bé per tenir el títol de basílica. Per sentir explicar, quan es va marcar la divisió territorial per la Riera, com que a la voravia que havia de tocar a Sant Josep hi vivien força famílies «de pro», que es deia llavors, es va acordar que tota la Riera pertanyeria a Santa Maria. I encara dura.

Hi havia una gran abundància de sacerdots que anaven sempre vestits amb sotana i tonsurats. La tonsura era una coroneta rapada al zero al centre del cap, que portaven des del moment que havien rebut els ordres menors. Va ser suprimida pel Concili Vaticà II. Era habitual que es cobrissin el cap amb un capell, generalment, anomenat bonet, de quatre becs, a l'interior de les esglésies, o bé un altre d'ala ampla per sortir al carrer. Quan venia el fred portaven un abric creuat, llarg com la sotana, o bé, en ocasions més solemnes, una capa, nuada amb uns cordons davant del coll. Aquesta capa els donava una gran distinció, sobretot, a aquells que sabien moure's amb una certa elegància. Tota aquesta indumentària els envoltava d'una aurèola diferenciada dels altres, potser un xic superior, augmentada, a més, pel costum, en voga aleshores, del «besamà», acte que consistia, a saludar qualsevol clergue, a fer una lleugera inclinació de cap i se li besava la mà en senyal de reverència i acatament. Que lluny que queden tots aquests formulismes de les relacions tan igualitàries que mantenim avui dia amb els nostres sacerdots!

El fet de tenir tants capellans a la parròquia, propiciava que es celebressin moltes misses diàriament que, des de les sis o les set del matí, es succeïen cada mitja hora. Això sí, no sabíem res de misses vespertines o de celebracions anticipades. Tot això, vingué molt més tard. La participació en la Comunió era una cosa del tot separada de l'assistència a la Santa Missa. Cada quart d'hora, a l'altar del Santíssim, es distribuïa la Comunió durant tot el matí. Si estaves oint missa a la nau central, en sentir la campaneta que avisava que en aquell moment es procedia a donar la Comunió, t'aixecaves, anaves a l'altar del Sagrament, combregaves i tornaves al teu lloc anterior fins que s'acabés la celebració. Com us podeu imaginar, hi havia un continu moviment d'anades i vingudes que no contribuïa gaire al recolliment propi del que s'estava fent. També era habitual anar només a rebre la Comunió i tornar a casa sense l'assistència a missa. Calia que vingués el Concili perquè canviessin aquesta i moltes altres coses.

Eren èpoques d'una moral molt restringida. Encara estava vigent la norma que no permetia les dones entrar a cap lloc de culte sense cobrir-se el cap. Ens el tapàvem amb la mantellina, un tul negre transparent que admetia tota classe de models. Cada noia en tenia de molt diverses, i n'hi havia de totes classes, des d'un senzill tul, fins a les brodades a màquina o, fins i tot, les fetes a mà, per a les grans cerimònies. Quan s'estava de dol –hem de pensar que en aquells temps, quan s'havia mort algun familiar, durant una temporada totes les dones es vestien de negre, i els homes duien corbata negra i braçal també negre, al braç de l'americana– la mantellina era de tul ribetejada amb una cinta negra i les que havien quedat vídues portaven un vel negre.

També s'exigia una gran decència en les formes de vestir. Les dones no podien dur pantalons, i tampoc no es podia entrar als temples ensenyant els colzes. Calia portar màniga llarga. Encara recordo que a Montserrat, a l'entrada de la basílica, hi havia un grup de voluntaris que feien posar a les turistes que anaven amb pantalons, unes faldilles sobreposades, que tornaven en sortir. Com que els braços havien d'estar coberts fins als colzes, pressuposava que sempre que anàvem a l'església a l'estiu, havíem de posar-nos un jersei o uns «manguitos». Els

«manguitos», en català maneguins, paraula que mai fèiem servir, eren unes peces de roba en forma de tub, amb una goma a dalt i a baix, que es posaven a l'avantbraç fins a tapar el colze. Acostumàvem a fer-los de la mateixa roba del vestit. Tampoc podíem entrar sense mitges les noies, ni sense mitjons les nenes. Durant uns anys, una de les tasques de les noies d'Acció Catòlica fou anar per torns, a l'estiu, a l'entrada de l'església, vetllant perquè es complissin aquestes normes de decència.

No es veia bé la barreja de sexes i, per tant, per evitar la promiscuïtat a la platja, s'havien instal·lat, davant de cal Pilé, a la zona de Sant Simó, unes casetes de bany, una per als homes i una altra, a una certa distància, per a les dones, aquesta darrera, envoltada per un encanyissat, que arribava fins a trenc d'ona per tal d'evitar mirades provocatives. No parlem dels vestits de bany de les dones que, per decència, havien de portar faldilleta.

Totes aquestes consideracions serien vàlides per a qualsevol de les parròquies d'aquella època, però la nostra, Santa Maria, tenia una característica que la marcà profundament durant una colla d'anys. Acabava de perdre el seu rector, el Dr. Josep Samsó, vilment assassinat els primers dies de la guerra. Aquell fet, de per si prou colpidor, donà un sentit diferent a la vida de la comunitat. Incentivats pel record dels seus ensenyaments, homes i dones, nois i noies, actuaven moguts per un sentit de responsabilitat, d'unió, de força i de necessitat de posar en obra les seves ensenyances, que perdurarà bastants anys.

No vaig conèixer el Dr. Samsó. Sé que em va batejar i que, en fer-ho, va dir que faria de mi una catequista. La catequesi era un dels seus ideals. Quan va morir, jo només tenia quatre anys. No en tinc cap record, però em vaig passar molts anys sentint a parlar a casa, al col·legi i a Santa Maria de tot el que feia o deia que s'havia de fer. Durant la meva infantesa i adolescència, contínuament sentia parlar d'ell com un líder i un guia que, malauradament, s'havia perdut. La seva memòria restà molt viva i impulsà moltes activitats durant la primera postguerra. Havia de ser un home d'una gran personalitat, amb do de gents, i molt convincent perquè, en els anys anteriors al seu decés, sembrà una llavor que germinà fructíferament i abundosament un cop desaparegut. Només s'ha de veure la quantitat de matrimonis exemplars, molts d'ells amb nombrosa prole, que sorgiren al recer de la parròquia fruit de la seva doctrina i el seu ensenyament. L'ombra del Dr. Samsó es projectà a Santa Maria i la seva comunitat durant molt de temps, perquè ell havia forjat un estol d'homes i dones, nois i noies que foren fidels al compromís cristià i contribuïren a tirar la parròquia endavant.

Sota la seva ombra i amb la presència i col·laboració d'una bona quantitat de sacerdots que havien estat a la parròquia amb ell, com mossèn Andreu, de qui parlaré més endavant, el doctor Pasqués, el doctor Castellà, mossèn Carmany, mossèn Corbatera, mossèn Alabau, mossèn Fargas, mossèn Colomer, mossèn Gorgs i d'altres, i amb un nucli de feligresos molt motivats per la formació rebuda pel rector assassinat, la comunitat enfoca un nou període de la mà de l'ecònom mossèn Joan Massó. Així estava la parròquia i és aquí on comencen els meus records.

TERCER: SITUACIÓ FAMILIAR

Hem parlat breument de com era la ciutat en aquells moments i també de la situació de la parròquia. Però per entendre millor les meves opinions, cal que es tingui en compte el prisma des del qual jo vaig anar observant els fets i en vaig prendre consciència. No veu de la mateixa manera la vida de Santa Maria aquella persona que es limita a anar a la parròquia per tal de rebre els Sagraments, que aquella qui, en la família, respira vida religiosa i totes les seves activitats extraescolars giren a l'entorn de la vida parroquial. Jo vaig ser de les segones.

Els meus pares, que idolatraven el Dr. Samsó, no tenien altra vida que la família i la parròquia. La ideologia que els va inculcar, els marcà profundament fins al punt de pensar que havien d'enfocar l'educació dels seus fills a l'empara, únicament, de les activitats de caire marcadament cristià. Tota la resta era vetat perquè era considerat pecaminós. Mentre vàrem ser petits, vàrem créixer amb aquesta única visió del món, cosa que no ens féu pas sentir-nos desgraciats, perquè en l'ambient en què ens movíem i que ells propiciaven, la majoria de famílies tenien la mateixa manera de pensar. Els cinemes de la ciutat per a nosaltres no existien, com tampoc no coneguérem mai les sales de ball tan habituals en aquells temps. La nostra vida girava a l'entorn de les grans celebracions religioses, com Setmana Santa, la Puríssima, Nadal i d'altres, i ens movíem en un radi d'acció que anava des de casa al col·legi, la catequesi, l'Acció Catòlica i el Foment, on sí que vèiem algunes pel·lícules, però sempre passades per la censura.

És normal, doncs, que el període comprès entre els anys quaranta i cinquanta, que equival a la meva infantesa i adolescència, l'hagi viscut plenament

Sortida del catecisme de Santa Maria (1950). MASMM. Arxiu d'Imatges.

involucrada als moviments i les activitats de la parròquia que ens ocupa. No és ara i aquí el moment de jutjar si foren o no els adequats; però els vaig viure així, i és des d'aquesta òptica que intentaré anar-los recordant i comentant.

Exposats ja els tres aspectes que poden ajudar a comprendre millor el judici que aniré fent de totes les vivències que se m'ha demanat que intenti reviure aquest vespre, passaré directament al tema de la jornada.

RECORDS I VIVÈNCIES

La Catequesi

Dels trets més característics que guardo del període dels anys quaranta i cinquanta, anem a pams, per davant de tot, la Catequesi.

És un dels primers records que jo tinc de Santa Maria. Situo l'acció als meus set o vuit anys, o sigui, a finals del 1939 o a principis de l'any següent.

Suposo que, un cop acabada la guerra, i tenint en compte que aquesta forma de docència havia tingut una importància cabdal en mans del Dr. Samsó durant els anys que regentà la comunitat, la catequesi degué ésser una de les primeres coses que es tornà a posar en marxa, en reprendre les activitats.

Tinc gravada a la retina la imatge de l'entrada a la catequesi els diumenges a la tarda, després de dinar. Em veig de la mà d'alguna de les meves tietes, venint pel carrer Nou, després d'haver dinat a casa dels avis, al carrer d'Isern. El repic de les campanes cridant-nos a la trobada, ens acompanyava tot el carrer d'Argentona i tot el carrer Nou. De cop, davant meu apareixia la façana de l'església, imponent, majestuosa, d'una grandària impressionant als ulls de l'infant que jo era en aquells moments, daurada pel sol de ponent i tancada tota ella per una gran reixa de ferro forjat. Era alta aquella reixa, més d'un metre per damunt de l'alçada d'una persona. M'impressionaven tots aquells barrots foscos i gruixuts, però en aquella hora de la tarda una munió de nens i nenes que arribaven de tots els carrers confluents, omplien de xerrameques i esmorteïen la grisor de tots aquells barrots negres de ferro. Hi havia molta quitxalla. Tots semblaven contents. Aquelles rialles, la mobilitat pròpia de tants infants, la llum de tarda donant-los vida, les coloraines dels seus vestits, tot plegat, compagina una imatge que guardo amb emoció. Podria ser, per a mi, la primera que tinc de Santa Maria.

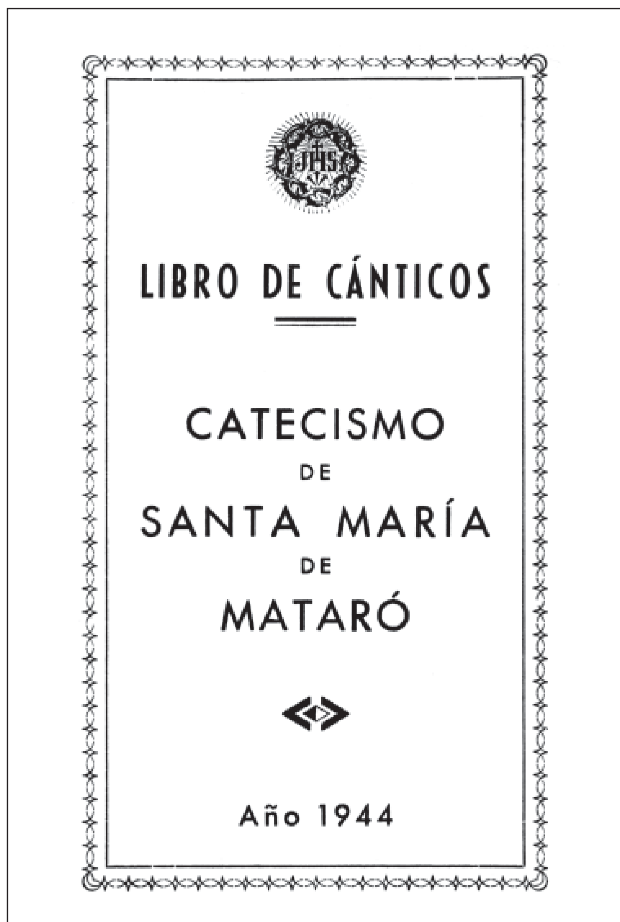
Tots, nens i nenes, ens reuníem a les portes de l'església. També els catequistes i el mossèn de torn, que suposo que en aquella època devia ésser mossèn Massó. Al punt de dos quarts de quatre sonava una campana i ens posàvem tots en files de dos, nois i noies separats i per rigorós ordre d'edat, amb els petits davant, i anàvem entrant, cada grup encapçalat pel seu catequista.

Caminàvem poc a poc, majestuosament o, almenys, a mi m'ho semblava, cantant «anem, anem a doctrina que el Bon Déu...». Ho fèiem pel passadís central en tota la seva llargada, fins que els més petits arribaven a l'altar major. Érem molts, feia goig de veure tan plena de nois i noies aquella nau central!

Per premiar la presència i incentivar la puntualitat, just a l'entrada es situaven dos catequistes que anaven repartint uns cartronets de color taronja, una mena de punts, que en dèiem «assistències».

Cartronet de vint punts, que en dèiem assistències, del catecisme de Santa Maria, validat els anys 1940, 1941 i 1945. Hi havia assistències de cinc, deu, vint i cent punts.
MASMM. Arxiu Catecisme de Santa Maria.

Portada del *Libro de Cánticos* del catecisme de Santa Maria (1944). Els cants són en castellà, català (majoritari) i llatí. El Museu Arxiu conserva edicions en català impreses els anys 1926 i 1928.

MASMM. Arxiu Catecisme de Santa Maria.

Un cop acabat el cant d'entrada, tots drets en formació al passadís central, el mossèn des de la trona ens donava la benvinguda i ens feia unes reflexions. Després, sempre conservant la fila de dos, els nois a l'esquerra i les noies a la dreta, anàvem cadascú a la seva secció. També ho fèiem cantant. Ens dividíem en grups de quinze o vint, segons l'edat, i ens col·locàvem en unes cadires que prèviament havien estat situades enfront dels altars laterals.

Les més petites, de la mà de la meva tia Carme Monserrat, a qui tota la vida vaig veure al front de la mateixa secció, anaven a la capella del Sagrament. Les de l'últim curs, les més grans, a la capella dels Dolors, amb la Joaquima Graupera, i les que, havent superat tot el procés de la catequesi, havien manifestat la seva voluntat de seguir com a catequistes, anaven a preparar-se amb la Dolors Matas on ara hi ha el despatx parroquial, fora de la nau de l'església. Als meus ulls, la Carme Monserrat, la Joaquima Graupera i la Dolors Matas eren les «factòtum» de la catequesi i les guardianes de les ensenyances del Dr. Samsó. No estaven soles totes tres. Un bon grup de noies joves portaven amb responsabilitat les altres seccions. Pel seu cantó, els nois ho feien semblant. Per a mi, el cap més visible era en Jaume Comas. Mentre jo vaig assistir-hi, mai no va haver-hi barreja de sexes. Era tabú.

Hi havia moltes seccions, tantes com altars laterals, inclosos Sant Josep i el Roser i, a més, un a cada lateral de l'altar major. La catequista i la seva ajudant passaven llista, ens preguntaven la doctrina, que cada setmana havíem d'estudiar, i ens explicaven el «quadre». El «quadro», com l'anomenàvem nosaltres, era un cartell desplegable amb imatges bíbliques que ajudaven a completar l'explicació del catequista i, a la vegada, centrava l'atenció de nosaltres, els alumnes.

Tot això pressuposava una gran organització. Res no sorgia a l'atzar, perquè cada setmana el motiu del quadre a explicar era diferent i a cada una de les seccions també. A més, havia de coincidir amb el que s'havia preparat el docent. En aquells moments, no valoràvem la importància de la infraestructura que això representava, però, ara, en recordar-ho de gran, penso que tot el muntatge no sortia perquè sí. Abans hi havia hagut una

Reproducció de la làmina o «quadro» *Obligacions dels pares vers els seus fills*. SAMSÓ i ELIAS, Josep, *Guia de Catequistes* (Barcelona 1955), p. 163.

planificació, armaris per guardar el material, classificació, distribució…, i unes persones que, des de l'anonimat, la portaven a terme. Com que no tothom tenia les suficients qualitats per ésser responsable d'una secció, el Dr. Samsó havia aprofitat totes aquelles tasques de preparar cadires, repartir quadres, arxivar material o repartir les «assistències» per involucrar tota classe de persones en la tasca de la catequesi. D'aquesta manera, la catequesi era cosa de tothom.

De cop, sonava altra volta la campana i, novament en files, tornàvem al passadís de la nau central. No puc recordar si es feia alguna pregària o el mossèn ens dirigia algunes paraules, però sí que recordo vivament que tot s'acabava sortint cap al carrer amb el cant del «Tan bé que estem aquí…»

Jutjat amb els ulls d'avui, tot sembla massa portat per una normativa rígida i prefixada d'antuvi. Avui dia pretenem anar més per lliure, però, en aquell temps, allò va funcionar i no crec que ningú qüestionés si era o no l'adequat. Per la meva part, penso que, simultàniament en el temps, a l'escola també es donaven situacions similars, ja que quan baixàvem al pati, a l'hora de l'esbarjo, ho fèiem també en files i, abans que es donés l'ordre que es podia jugar, totes les alumnes, per classes i en perfecta formació, braç enlaire, entonàvem el «Cara al sol». Per tant, si a l'escola es feia així, tampoc ens devia estranyar tant que a la parròquia forméssim en files i cantéssim a l'uníson.

Al final de curs, en una festa especial al Foment, podíem bescanviar les assistències per presents, jocs educatius, colors, llibres… que s'exposaven durant uns dies, indicant cadascun d'ells el seu valor en assistències. No cal dir que, en aquell temps d'escassos recursos, tot això ens feia molta il·lusió i era la forma que s'estilava per fomentar la nostra presència a allò que ens formava cristianament.

Aquests són, a grans trets, els records que tinc de la catequesi.

Passem ara a altres vivències.

Quaresma i Setmana Santa

L'arribada de la Quaresma pressuposava un temps d'activitats característiques ben diferenciades de la resta de l'any. Començava amb la imposició de la cendra el dimecres i, a partir d'aquí, tots els diumenges al matí, al Foment, s'organitzaven unes xerrades, «les conferències quaresmals», de caire marcadament formatiu i religiós que, si mal no recordo, organitzava la Lliga de Perseverança. La Lliga de Perseverança era una associació que tenia per finalitat promoure, divulgar i organitzar els exercicis espirituals de sant Ignasi de Loyola, molt en voga en aquells moments. Aquesta lliga, estesa per tot Catalunya, comptava amb un important grup d'homes militants, anomenats propagandistes, que eren els que es dedicaven a donar aquesta classe de conferències. Durant bastant de temps, diumenge rere diumenge, al llarg de tota la Quaresma, el Foment s'omplia.

I els diumenges a la tarda el Via Crucis, a Santa Maria, també molt concorregut. Els portants, els mateixos que avui ho fan el matí del Divendres Sant, anaven resseguint amb el Sant Crist les catorze estacions dins l'església. I un sacerdot anava fent una reflexió en cada una de les estacions, intercalant-ho amb el cant de «Per vostra passió sagrada…» La nau gran acostumava a omplir-se.

Per donar més sentit d'austeritat i penitència, fins al dissabte de Glòria es tapaven totes les imatges dels altars amb uns draps morats, els sants crists inclosos. Això donava un aire molt tètric a tota la basílica. Trobàvem molt divertit, i l'esperàvem amb expectació, el moment en què el Dissabte Sant al matí, quan entonava el sacerdot el cant de *Glòria* de la missa, queien a l'uníson tots els draps morats que tapaven les imatges.

Però el plat fort de la Quaresma era la Setmana Santa. Començava el diumenge de Rams amb la benedicció de les palmes i palmons que encara es feia a l'interior del temple. Els dies feiners que precedien el Dijous Sant, teníem molta feina per preparar el Monument, que es feia on actualment hi ha la sortida cap a l'hort del Rector. Es muntaven unes escales de fusta i totes elles estaven plenes de rams de flor blanca, canelobres amb ciris i palmes i palmons dels que s'havien beneït el diumenge anterior. El dimecres, el dijous i el divendres a la tarda, si mal no recordo, es feia l'ofici de tenebres. A l'altar major es col·locava un gran canelobre amb sis ciris per banda, símbol dels Apòstols, i un de gran al mig que representava la Verge. I, a mesura que s'anaven cantant salms i pregàries, s'anaven apagant un a un tots els ciris fins a quedar només el de dalt de tot. En aquell moment, la quitxalla feia molta remor amb matraques, fasos i altres estris. Això s'anomenava «picar fasos» o «anar a matar jueus». No sé si va durar gaires anys, em sembla que fins a una reforma litúrgica de la Setmana Santa, a l'entorn del 1955, però això de «matar jueus» avui dia estaria del tot fora de context. Aleshores, ningú no hi trobava res d'anormal.

Monument de Santa Maria (c. 1950).
MASMM. Arxiu d'Imatges.

L'endemà al matí, Dijous Sant, assistíem a l'ofici commemoratiu del Sopar del Senyor i la portada en processó de les Sagrades Formes al Monument. Aquest dia s'estrenaven els que havien de ser pendonistes per al Combregar general. A partir d'aquest moment, començaven els torns de vetlla fins al matí del divendres, en què es retirava el Santíssim. Es col·locaven uns reclinatoris al davant de tot, i homes i dones de les diverses associacions que es movien per la parròquia, s'organitzaven perquè no quedés cap estona sense algú que vetllés.

A la tarda d'aquest dia «s'anava a seguir». Era una tradició molt viva i tot un espectacle veure les famílies senceres mudades de cap a peus, les senyores amb mantellina de coixí i la seva peineta, i els senyors amb el capell que es treien cerimoniosament per saludar contínuament. D'aquestes mantellines llargues, també en deien mantons, i antigament cadascú es feia la seva. El Dijous Sant era el dia de lluir-les. Era tot un ritual, i per nosaltres molt divertit de saludar ara i adés les mateixes famílies, perquè quasi tothom feia el mateix recorregut, però com que eren dies de recolliment els senyors només feien una lleu inclinació de cap i es treien el capell, aleshores encara se'n duia, i els altres només iniciaven unes poques paraules de salutació. «Anar a seguir» consistia a fer una visita als monuments de diverses esglésies. Amb la meva família anàvem al Cor de Maria, a Valldemia, a les «Siervas», a la Coma, a les Caputxines, a l'Hospital, a Santa Anna, a Sant Josep i a algun altre. Entràvem uns minuts a cada capella, suposo que els pares resaven, però nosaltres ens entreteníem badant en l'ornamentació. Al vespre d'aquest dia, hi havia l'Hora Santa de pregària davant del Monument.

L'endemà, Divendres Sant, a primera hora del matí, se celebrava el Via Crucis fins al cementiri, i a mig matí l'Ofici de Tenebres, molt llarg, amb totes aquelles pregàries del «flectamus genua», l'adoració de la Creu i el «Passio». A les tres en punt de la tarda, el sermó de les Set Paraules, que cada any s'encarregava a un predicador de renom, i acostumava a ser molt llarg, si més no, per la nostra mentalitat de criatures, ja que es feia una pausa a cada una de les set paraules i, per a nosaltres, per tant, representaven set sermons. A mitja tarda cap a casa a esperar la processó solemne amb els armats, els misteris i els penitents. Aquesta processó, juntament amb la de Corpus i la de les Santes, era molt concorreguda. El que més impressionava d'aquesta processó, a part de l'esplendor dels misteris i dels seus acompanyants, vestits amb les seves vestes o túniques corresponents, de colors diferents segons la confraria a què pertanyien, i amb la cara tapada amb la cucurulla de punxa, eren aquells penitents descalços, que arrossegaven cade-

Misteri de «Jesús troba la seva mare», dels Antics Alumnes de Santa Anna (c. 1955). S'hi observen els portants amb vesta i cucurulla grisa i faixa blava.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

nes, una o diverses, lligades a la cintura en una espècie de cosset d'espart, i que anaven amb els peus descalços. El curs del seguici era molt llarg, i hi havia carrers que encara no tenien llambordes, cosa que feia que molts d'ells arribessin a la basílica amb els peus completament nafrats. Encara que de nom era un acte penitencial, el fet que els assistents anessin tapats de cara amb aquelles cucurulles, propiciava moltes bromes entre el jovent. Durant els primers anys quaranta, només hi havia una processó, la del Divendres Sant; després se'n feren dues, el Dijous i el Divendres Sant.

El Dissabte Sant al matí es celebrava la *Missa de Glòria*. Com que durant tota la setmana les campanes havien emmudit en senyal de dol i de respecte, s'esperava el moment que el celebrant entonés el *Glòria* per fer sonar de nou les campanes i fer caure els vels morats que tapaven les imatges. Com a criatures que érem, esperàvem aquest moment, que trobàvem molt divertit. Aquesta celebració posava punt final a l'austeritat que havia durat tota la setmana. Era tanta la influència del fet religiós a la societat en general, que durant els Dies Sants els cinemes tancaven i reobrien el dissabte. Eren sonats els «Estrenos del Sábado de Gloria». Durant la tarda del Dijous i tot el Divendres Sant, per respecte i per afavorir el recolliment, estava prohibida la circulació de cotxes. Això durà bastants anys, perquè jo, l'any 1961, en ocasió d'una intervenció d'en Josep, el meu marit, com que li varen donar l'alta mèdica el divendres, vàrem necessitar un certificat per poder venir en cotxe fins a Mataró. Com podeu veure, no s'assemblava en res amb la forma de commemorar la Setmana Santa actualment. Avui, les carreteres estan plenes i, per a tothom, són dies de lleure i de vacances.

La Junta d'Obra, les confraries i les administracions

La Junta d'Obra, formada per quatre homes, les dones en aquella època no comptaven, tenia cura de tot el que es relacionava amb l'edifici, «l'obra», de l'església. Era la mà dreta del rector, i portava el pes gestor i organitzatiu de tota la basílica. I també l'honorífic. Tenia molta rellevància.

Moltes de les activitats que al llarg de l'any es duien a terme en la parròquia, les organitzaven les confraries. Recordo la de les Ànimes, responsable dels actes de Tots Sants i del Dia dels Morts, la de la Minerva, que tenia cura de les celebracions del Santíssim Sagrament, la del Roser, que promovia les festes de la Mare de Déu del Roser, pel maig i l'octubre, la de les Santes, que tenia cura de les festes de les Santes Patrones... Totes les confraries tenien altar propi i una junta, la qual es deia administració.

Les administracions tenien cura de les diverses activitats que, al llarg de l'any, feien les confraries. Eren formades només per homes, generalment quatre, que sempre que es celebrava una missa important, com per exemple Corpus, Pasqua, Nadal, les Santes, i d'altres, seien en uns bancs col·locats perpendicularment a les cadires de la nau, enfront dels altars laterals. Aquests administradors, que a mi em semblaven molt seriosos i respectables, acostumaven a anar molt ben arreglats quan assistien a aquests actes i ocupaven aquests bancs, sempre al mateix lloc. Em sembla veure en aquests moments el que hi havia enfront de l'altar de Sant Isidre, gairebé sota la trona, que pertanyia a l'administració del Roser i que estava ocupat, entre d'altres, pel meu pare i el senyor Salicrú, pare d'en Manel.

La del Roser, per exemple, a més de tenir cura de l'altar, veritable joia del barroc, organitzava, durant tot el mes d'octubre, el rosari amb el cant dels goigs adients que aleshores dirigia mossèn Gorgs, i per la festa del Roser de maig, la benedicció de roses amb processó per l'interior del temple. Els administradors comptaven amb la col·laboració d'unes senyores, que anomenaven cambreres, que setmanalment portaven flors per a l'altar. Mentre jo vaig ser petita, cada dissabte al matí alguna pagesa de la plaça portava les flors a casa, que les cambreres recollien després de dinar i les col·locaven a l'altar. Les dues que ho feren durant més anys foren la senyora Angelina Brutau, mare de la Pepita Viladevall, i la senyora Carme Miracle. Sentien la confraria del Roser com a cosa pròpia, i hi dedicaven moltes estones totes les tardes del dissabte. Tenien cura de la sagristia, rentaven i planxaven les tovalles de l'altar i pagaven i canviaven setmanalment les flors.

Quan venia la diada de la benedicció de les roses, per al primer diumenge de maig, ens demanaven que anéssim als seus jardins i als d'altres amistats a recollir les flors per a la processó. Recordo haver anat a la masia de can Bartra, a la casa de les germanes Miralpeix, al carrer d'Argentona i a d'altres. Omplíem unes grans paneres de roses, que no eren pas com les que ara beneïm per Sant Jordi, tan ben cultivades, llargues i vermelles totes, sinó que hi havia tota una gama de colors, blanc, rosa, vermell, groc i, com que no eren cultivades, sinó de jardí, eren plenes de punxes, curtes i vincladisses. Cap al tard de la tarda del diumenge, es beneïen i se'n donava una a cada persona en el marc d'una processó per l'interior del temple.

Banc de l'Administració de les Ànimes (1750).
Museu Arxiu de Santa Maria. Secció Santes.
Fotografia Joan Castellà.

Els administradors també s'ocupaven dels confrares, que eren les persones que pagaven una quota per al manteniment de tots aquests actes i, al moment de la seva defunció, se'ls feia dir una missa.

L'administració de les Ànimes tenia cura de l'organització, al novembre, del Novenari d'ànimes per pregar pels difunts, i durant tots aquells dies instal·lava un gran banc amb dosser i una taula immensa al davant, on hi havia uns llibres grossíssims que els administradors remenaven contínuament, i no vaig arribar mai a saber què hi escrivien. Suposo que els feligresos devien encarregar i pagar misses per als seus difunts, i allà hi portaven el control. Aquells dies de difunts, tot en l'església es revestia de negre, i creava una gran atmosfera de dol, fet que contribuïa a incentivar més les pregàries pels que ens havien deixat.

Hi havia també el costum, entre les famílies benestants, de fer dir les «misses gregorianes». Eren trenta misses seguides, durant tot un mes, en memòria d'un difunt determinat. Però com que representava una despesa important, no tothom es podia permetre el luxe de fer-ne dir pels seus. Això creava diferències. Han canviat moltes coses, penso que algunes d'elles per bé.

L'administració de les Santes, com el seu nom indica, tenia cura d'organitzar tot el que feia referència a la seva festa, processó, ofici, novena… i recaptar fons per recollir les despeses que això ocasionava. Aquesta administració, avui encara segueix ben viva. És a ella a qui hem d'agrair que no s'interrompés la cantada de la *Missa de Glòria* de mossèn Blanch, que en aquells temps era a càrrec de l'Acadèmia Musical Mariana, amb seu al Foment, dirigida pel senyor Domènec Rovira, mort prematurament, i després per l'organista de la parròquia, mossèn Narcís Pagès.

També organitzava la processó de les relíquies, que sortia la tarda del dia 27. Era feina seva nomenar els pendonistes, que sempre es buscava que fossin persones de renom, no tan sols a la ciutat, sinó també a la resta del país. Escollir les dues parelles de nenes que anirien a la processó vestides de santes, de màrtirs unes, i de glòria les altres. Per a les noies, era tot un motiu d'orgull haver tingut l'honor de ser nomenades per a aquesta distinció. Tasca seva era triar el predicador, organitzar la novena i fer-se càrrec de totes les despeses que la festa ocasionava. Així com avui, l'acte religiós més important de les festes de les Santes és l'ofici solemne, en aquella època el de més relleu era la processó. Hi assistia l'Ajuntament en pes, tot el clergat resident i molts altres de fora que tenien algun vincle que els unia a la ciutat. La Banda Municipal (aleshores encara en teníem), les trampes, els gegants i altres elements folklòrics, així com una gran quantitat de nenes vestides de santes i, no cal dir-ho, gran part de la feligresia,

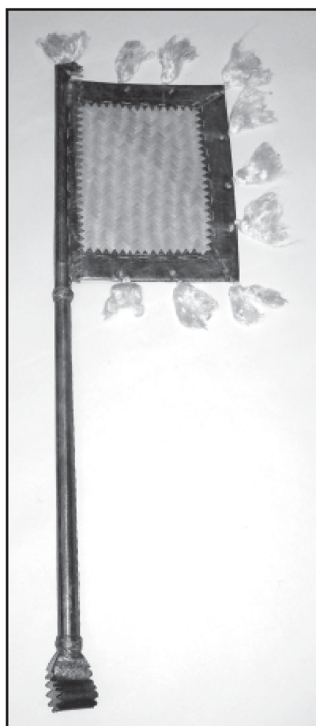
Processó de les Santes (c. 1950).
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Processó de Corpus (c. 1945). MASMM. Arxiu d'Imatges.

això sí, només homes. També els nens i nenes que havien fet la comunió aquell any, amb el vestit propi. Tot aquest seguici precedia els pendonistes i les relíquies, que eren portades sota tàlem per diversos sacerdots. Presidien l'acte tots els rectors de la ciutat revestits amb el preciós tern de les Santes. Aquest tern, regalat a la basílica durant les primeres dècades del segle XX, és fet tot recamat en seda, i fou confeccionat per noies i senyores mataronines que el brodaren al col·legi del Cor de Maria. La meva mare fou una d'elles.

Com que el 27 de juliol acostuma a fer molta calor, les autoritats i els senyors administradors portaven uns ventalls, que els regalaven, i que eren molt originals i vistosos. Consistien en un quadrat de cartró bellament ornat, amb motius de les Santes i envoltat de plomerets de color vermell i daurat, enganxat, rígid, a un pal de fusta tornejat. Són una vertadera joia d'art manual. Tinc entès que en aquell temps eren fets per mossèn Joan Colomer. Jo guardo com una relíquia els que va rebre el meu marit Josep mentre era a l'Ajuntament. Feien molta patxoca tots aquells senyors vestits seriosament, i portant a les mans aquells ventalls de coloraines.

L'endemà, dia 28, es celebrava un altre ofici, no tan pompós, i l'inici de la novena amb el cant dels goigs de mossèn Blanch.

Ventall que es repartia a la processó de les Santes. Inicis segle XX.
MASMM. Secció Santes. Fotografia Joan Castellà.

L'administració de la Minerva o del Santíssim, a més de tenir cura de la seva capella, vetllava per l'èxit de la processó del Corpus, que era la que tenia més relleu de totes les que es celebraven a la parròquia. Aquell dia sortia la custòdia gran, sota tàlem, acompanyada de tot el clergat i amb l'assistència de tot el consistori i gran quantitat de fidels de totes les associacions que es movien per la parròquia. Recorria els carrers més importants i, al seu pas, es tiraven flors, sobretot ginesta, paperets i serpentines. La festa del Corpus estava molt associada a la ginesta. Al matí d'aquell dia, ens enfilàvem pels turons dels voltants i recollíem la ginesta que, desfullada, guardàvem en uns cistells, i a l'hora de la processó abocàvem al pas de la Custòdia. La gent posava cadires al llarg de tot el recorregut per veure passar el seguici, i una estona abans unes persones amb coves de boga a les mans venien els paperets i les serpentines als espectadors. Eren típics aquests personatges, però, com tants d'altres, són figures que han anat desapareixent. Era tanta la importància que es donava a les manifestacions d'exaltació de l'Eucaristia, que no n'hi havia prou amb la processó del dia de la festa, sinó que encara es feia la de la vuitada que, molt més reduïda en nombre de gent, recorria els carrers propers a la basílica.

També organitzava el «Combregar General», que era l'acte de portar en processó la comunió als malalts que estaven ingressats a l'Hospital, perquè poguessin complir amb el precepte de «combregar una vegada a l'any, almenys per Pasqua».Com que s'exigia estar en dejú des de la mitjanit anterior per prendre l'Eucaristia, aquest acte es feia de bon matí, el diumenge després de Pasqua o de Pasqüetes. Aquell dia, tot l'Hospital era una festa. Malats i familiars acollien amb fervor els capellans i acompanyants que s'anaven distribuint per les diferents sales i, un cop acabat l'acte, es tornava en processó cap a la basílica. Es tornava pel Camí Ral, la Riera i el carrer Nou i, tant en baixar com en pujar, precedien la processó dos escolans que feien sonar unes grosses campanes manuals, seguits de seglars i sacerdots amb ciris a la mà. M'agradava aquella olor de cera, acompanyada del dringar de les campanes el

Processó del Combregar General (c. 1960). MASMM. Arxiu d'Imatges.

matí del diumenge pujant Riera amunt. És una olor que enyoro, la de la cera pels carrers. Presidia la comitiva el pendó de la Minerva que acostumaven a portar tres nuvis, o sigui, tres persones de la parròquia que s'haguessin casat aquell any. Aquests també presidien l'ofici del Dijous Sant i la petita processó de portar el Santíssim al Monument.

ELS SAGRAMENTS

Bateig

El bateig es feia indiscutiblement al baptisteri. En aquella època, era situat a la part més baixa del campanar, entrant a la nau central, a la dreta. Sempre era individual, no coneixíem el comunitari, i acostumava a ser el diumenge a la tarda després de la catequesi. Si n'hi havia més d'un, es feien un darrere l'altre, mai junts. Encara em sembla veure la persona que se'n cuidava, la senyora Matilde Font, baixeta, rodoneta, amb ulleres, atenta i servicial, que tenia cura d'obrir i tancar el baptisteri i procurar que no faltés la sal, el ciri, la caputxeta que es posava sobre el cap del nadó, i els altres estris necessaris per a la celebració de l'acte; a la vegada, orientava els padrins i familiars en el decurs de la cerimònia. Als infants se'ls posava tres noms, el primer i el segon els padrins, i el tercer el sacerdot que batejava. Acabada la cerimònia, uns cotxes tirats per cavalls esperaven a la plaça de Santa Maria i passejaven la canalla fent una volta pels carrers de Mataró, acabant a la casa del batejat, on s'acostumava a convidar amb xocolata desfeta, melindros i els tradicionals confits. Era un acte molt festiu i dedicat especialment a la canalla.

Com que el bateig s'acostumava a fer molt aviat, ja que es tenia la idea que era molt important que l'ànima de l'infant fos purificada del pecat original tan prompte nasqués, la mare que estava convalescent del part, no hi assistia. Per tal motiu, uns dies més tard es feia la purificació de la mare i la presentació al temple de l'infant. L'acte es feia un dia feiner, a mig matí, quan no hi havia ningú a l'església. Novament, apareixia la figura de la senyora Matilde. Posava un reclinatori al capdavall de la nau, i impressionava aquella immensitat, sense massa claror, solitària, en aquelles hores, on s'agenollava la mare portant un ciri encès en una mà i aguantant el nadó amb l'altra. Allà, davant de la pica de l'aigua beneita, el sacerdot de torn resava unes oracions de purificació i, seguidament, es passava a l'altar del Santíssim per oir missa. Aquell dia també acompanyava a la partera la llevadora, que no cal dir que també havia acompanyat l'infant el dia del bateig i, tant a ella, com a la senyora Matilde, era tradicional que se les acomiadés amb sengles propines. No sé fins quan va durar, perquè amb la mentalitat d'avui

Mossèn Antolí Vancell durant la cerimònia d'un bateig. L'escolà és Antoni Gallego Vidal (c. 1950). MASMM. Arxiu d'Imatges.

Els cotxes de bateig al carrer dels Àngels (ara carrer del Portal de Valldeix) (c. 1945). MASMM. Arxiu d'Imatges.

costa molt de comprendre que, després de ser mares, les dones s'haguessin de purificar. Però era així, i jo personalment almenys hi vaig anar per dos o tres naixements.

Confirmació

Actualment s'administra el Sagrament de la Confirmació cap al final de l'adolescència, abans d'entrar a l'edat adulta, i es demana al confirmant que prengui consciència del seu compromís cristià. Aquest és el sentit del sagrament. En els anys quaranta, no tinc pas memòria que es fes així.

No s'administrava la confirmació gaire sovint, però quan es va fer per primera vegada després de la guerra, fou un acte que omplí tota la basílica. Va ser un gran esdeveniment i, tant a les famílies, com a les escoles i la catequesi, se'n va estar parlant molt de temps abans. Jo vaig ser confirmada en aquesta celebració massiva. L'església de Santa Maria era plena de gom a gom, i es va confirmar gent de totes les edats, perquè feia molts anys que no hi havia hagut confirmació a la parròquia. A casa meva, ho vàrem fer tots els germans nascuts fins aquell moment, i també la noia que ajudava la mare en les tasques de la llar. No recordo que ens preparessin, només calia passar pel despatx parroquial, comprovar la fe de baptisme i apuntar-se. Com que era una celebració tan poc usual, va crear una gran expectació. La vinguda del bisbe ja pressuposava quelcom poc habitual. Llevat d'aquesta, que m'ateny perquè jo n'era part, no tinc memòria de cap altra fins a les noves formes actuals molt més racionals.

Eucaristia

Eren els temps que per anar a combregar calia observar el «dejuni eucarístic», que consistia a no haver pres res de menjar, ni de beure, des de les dotze hores de la nit anterior. Això propiciava les misses a primera hora del matí.

En aquella època, la participació de l'Eucaristia estava del tot separada de la celebració de la Santa Missa. Ja he comentat abans el costum que hi havia de distribuir la Comunió cada quart d'hora a l'altar del Santíssim, independentment de si s'estava celebrant missa o no. Eren dos actes que res tenien a veure l'un amb l'altre. Almenys, així es feia.

Dins d'aquest apartat, vull fer un comentari sobre les celebracions eucarístiques, també anomenades misses. Als anys quaranta, no tenien res a veure amb les formes actuals. En primer lloc, eren en llatí, per tant, el poble no entenia res, quedava al marge del que es feia i es deia a l'altar. Per acabar-ho d'adobar, el sacerdot estava d'esquena als feligresos, per tant, amb molt distanciament. A causa d'això, era normal que cadascú portés un missal per poder seguir les parts de la missa en el propi idioma. Avui dia, no se'n veu ni un. També era habitual, sobretot entre la gent més gran, d'anar resant el rosari, o bé altres pregàries, mentre el sacerdot anava desgranant les seves oracions. No hi havia cap mena de comunicació entre celebrants i oients. Per oficiar la Santa Missa, el sacerdot anava revestit amb l'alba, que és una túnica blanca, aleshores molt ornamentada a la part baixa, amb puntes al coixí o altres classes de brodats, i casulla, amb forma de guitarra, que canviava de color segons els temps litúrgics. Podia ser morada, verda, vermella, blanca o, fins i tot, rosada o blau cel; era negra en les celebracions de difunts.

Penitència

Repartits per tot el recinte de l'església, hi havia molts confessionaris, cadascun amb el seu propi confessor, i ens confessàvem molt sovint. No se'ns havia parlat mai de celebracions comunitàries. El concepte pecat era molt viu en totes les classes de formació. Ens parlaven molt del pecat, que dividien en mortal i venial. Qualsevol falta era pecat, i si la teva consciència et deia que estaves en pecat mortal, no et podies acostar a la Comunió. Un tema recurrent era l'infern i les ànimes que estaven allà cremant. S'intentava que actuéssim pel temor al càstig, en aquell moment representat per les flames de l'infern. Sempre recordaré una de les làmines de catequesi en la qual es veia un nen envoltat de flames vermelles, cremant-se a l'infern, per haver anat a combregar estant en pecat mortal. Ens educaven i formaven amb una gran por al pecat, però, sobretot, ens feien creure que qualsevol cosa ho era. Tot això creava un mal estat de consciència que obligava a anar molt sovint al confessionari per la por als càstigs que ens anaven inculcant. Sortosament, la mentalitat dels educadors ha anat canviant i s'ha anat adequant a les noves directrius de l'Església. Això ha estalviat a molta gent una gran quantitat de patiments d'ordre moral.

Extremaunció

Durant aquests anys, no hi havia celebració comunitària de l'extremaunció. Quan les famílies tenien un malalt greu a casa, trucaven a la parròquia, o bé al mossèn que coneixien més, i aquest acudia a la casa familiar per administrar el viàtic.

No obstant això, també hi havia famílies molt marcadament cristianes que feien el viàtic

solemnement i, aleshores, sortien de la basílica, un o diversos capellans, revestits, acompanyats d'escolans i alguns dels familiars més propers i, al so d'unes campanes que tocaven els escolans, es dirigien pel carrer a la casa del malalt. Al seu pas, la gent s'agenollava. Tinc gravats en la memòria el viàtic de la senyora Rosina Gallifa, veïna de casa, al Carreró, i del que anà a casa dels senyors Mayol, al davant de casa.

Quan el viàtic arribava a la casa del malalt, s'acostumava a preparar l'habitació amb ciris i es posava sobre el llit una tela de fil, generalment molt brodada i amb puntes al coixí, que s'anomenava «tovallola de combregar». En aquell temps, quan pràcticament totes les noies brodaven, moltes se la feien per a l'aixovar. Cada casa tenia la seva, i a vegades s'heretaven d'algun altre familiar. N'he vist de molt boniques, però, desgraciadament, és una cosa més que resta perduda en l'oblit del temps.

També podríem parlar aquí del ritual lligat a la mort. Per començar, avui ja no sonen les campanes anunciant la defunció d'algú. En aquell temps, quan això succeïa, el seu so planyívol s'escampava per tots els voltants de l'església. Els entesos coneixien si era home o dona pel nombre de batecs. Des dels anys quaranta fins avui, tot ha canviat moltíssim. Si ara enterrament i funeral es concentren en un sol acte, anys enrere eren dues manifestacions completament separades. A l'enterrament, només hi anaven els homes. Aquests i els sacerdots s'aplegaven al voltant de la casa del difunt i, des d'allà, formant comitiva pel mig dels carrers, seguint el cotxe del mort, es dirigien a la porta de l'església. Allà els esperaven més sacerdots, revestits amb capes pluvials negres, idònies per a la cerimònia, portant unes atxes grosses enceses i es cantava un respons. Segons les possibilitats econòmiques de la família del difunt, el cotxe era més o menys luxós, i era tirat per més o menys cavalls; també el nombre de capellans pujava o baixava, depenent de l'almoina que se'ls donava.

Fet això, la comitiva enfilava cap al cementiri. Com que estava formada per homes en files de quatre o cinc persones, s'aprofitava l'avinentesa per parlar de tots els temes d'actualitat. Era un lloc de bones trobades i converses agradables. En arribar a l'esplanada de les Caputxines, el seguici s'aturava i s'acomiadava el dol per primer cop. Acomiadar el dol significava que els familiars més directes, posats en semicercle, anaven rebent, un a un, les manifestacions de condol de tots els assistents. Aquests tornaven a casa seva, així com també els sacerdots. Els més íntims seguien fins al cementiri, on s'acomiadava el dol per segon cop. Avui dia seria impensable, donada la circulació actual, d'ocupar els carrers d'aquesta manera.

Uns dies després, es celebrava el funeral. A aquest acte, hi podia assistir tothom, homes i dones, però com que els homes ja havien complert anant a l'enterrament, només hi anaven aquells que veritablement se sentien compromesos. A Santa Maria es feien en general a l'altar major o a la capella dels Dolors. A més, quan el funeral era molt sonat, es celebraven també misses alhora en dos altars laterals que hi havia a nivell de la nau, a banda i banda de l'altar major, un dels quals em sembla que en deien, o era, l'altar de les Ànimes.

Homes i dones estaven separats, a banda i banda del passadís central, tant a la nau com a la capella dels Dolors. En l'ofici funeral es repartien unes candeles que s'encenien, penso que durant l'evangeli, i que en l'ofertori, el sacerdot baixava al peu de l'altar, acompanyat de dos escolans, que portaven uns cassons o galledes grans, i tothom s'acostava cap al celebrant, suposo que devíem de besar-li l'estola, i donàvem la candela a l'escolà, que es cuidava d'apagar-la al cassó. Sempre he pensat que aquest ritual no tenia altra finalitat que passar per davant dels familiars, situats en els primers bancs, i així fer palesa l'assistència a l'acte. No s'acostumava a cantar en llengua vernacle, com avui, i per tant, els sacerdots entonaven el respons i les absoltes en llatí, «el gori-gori» que deia el poble, i amb aquest cant s'acomiadava l'acte.

El matrimoni

Totes les parelles que havien pensat de celebrar en breu el seu matrimoni, havien de passar per les amonestacions matrimonials. El fet consistia en què, durant tres setmanes consecutives, a les portes de l'església apareixien unes llistes amb el nom i la procedència dels futurs contraents. Tenien per missió d'informar els feligresos del proper enllaç, perquè, si algú en coneixia algun impediment, pogués informar degudament. Si passada la primera, la segona i la tercera amonestació no havia sorgit cap veu en contra, el procés per celebrar el matrimoni podia tirar endavant. A casa nostra, el costum s'ha perdut, però en algunes parròquies de poble encara s'estila.

No recordo haver assistit a gaires casaments en aquella època. Se'n feien a la pròpia parròquia, però també era molt habitual fer-ho en capelles foranes. El que sí que era costum, sobretot si era de persones conegudes, era anar a esperar la sortida, principalment si el casament es feia al migdia.

ELS MOVIMENTS DE JOVES

Les Filles de Maria

Totes les noies solteres en aquells moments formàvem part de les Filles de Maria. Devia ser un moviment que venia de temps llunyans, perquè, a més de ser portat per persones molt velles, als meus ulls, quan furgo en la memòria, em ve al cap la lletra d'una cançó que no sé quan la cantàvem, si en acabar la missa, o en algun acte especial. La seva lletra ja diu prou de la mentalitat de l'associació. Diu així: «Si el dimoni em para llaços, jo altres llaços cercaré, oh Maria en els teus braços, és segur que hi dormiré, tot dient com qui somia: Jo sóc filla de Maria». No quedava aquí, totes les estrofes tenien una temàtica semblant. Mentre jo vaig ser jove, les ànimes d'aquesta associació eren les germanes Esquerra, sobretot, una d'elles, la tia Lola, com la coneixia tothom, que regentava una botiga d'objectes religiosos i llibreria al carrer de Santa Maria, la Gràfica Fides.

No tinc record d'haver assistit mai a cap reunió, però sí que pagàvem una quota i que el dia de la Immaculada celebràvem una missa solemne, a les vuit del matí, a Santa Maria. La missa de les noies, en deien, però, en realitat, era la missa de les Filles de Maria. Era una celebració molt concorreguda i era tradicional d'estrenar l'abric de la temporada en aquell acte. També durant el mes de maig, que era dedicat a la Verge, anomenat «mes de Maria», organitzaven diàriament a l'altar de la Immaculada les pregàries i la missa corresponent. Les Filles de Maria, com a associació, desapareixerien aviat.

Les congregacions marianes

No parlaré de què eren les congregacions marianes perquè la veu d'en Jordi Buscà, més autoritzada que jo en aquest tema, us en parlarà dijous que ve. Només us diré com les veia jo en aquells anys.

Com a nenes o adolescents, no sabíem massa què feien els nois a la Congregació. Els vèiem sempre al voltant de mossèn Andreu, un sacerdot dedicat en cos i ànima a la formació del jovent, i ens cridava l'atenció el fet que sempre que assistien a un acte religiós, fins i tot per anar a combregar, es posaven al coll una cinta molt ampla de color blau al capdavall de la qual penjava una grossa medalla. Els anomenàvem «els marianos».

Una de les activitats més significatives de la Congregació mariana era l'assistència a la «sabatina». La sabatina era un acte que es feia el dissabte, cap al tard de la tarda, dedicat a la Mare de Déu, i que s'acabava amb el cant de la Salve. Recordem que el dissabte era el dia dedicat a la Verge, cosa que ens inculcaven molt en aquells temps (al col·legi també, cada dissabte totes les alumnes, abans de plegar, baixàvem a la capella i cantàvem la Salve). A aquella hora del capvespre, feia goig veure Santa Maria plena de nois i joves resant i cantant. Les noies no hi assistíem, però per veure i trobar els nois ens hi deixàvem caure, tot dient que anàvem a confessar o a fer la «visita».

Es movien molt pel Foment, que era com un apèndix de la parròquia i on organitzaven vetllades per a la Puríssima, la seva patrona, i moltes altres activitats sempre dirigides per mossèn Andreu, veritable ànima de la Congregació. Aquest vivia al carrer Nou, molt a prop del Foment, i la seva casa estava sempre oberta als nois de la Congregació. No sé gaire de la seva organització, tan sols que estaven sota l'advocació de sant Lluís Gonzaga i, per això, també els anomenàvem «lluïsos», i que el seu president tenia el títol de «prefecte», nominació que ens feia molta gràcia i que es distingia dels altres portant blanca la cinta de la medalla.

Acció Catòlica

Aquest moviment, impulsat per Pius XI l'any 1922, va arribar a la nostra parròquia a la postguerra, impulsat per un vicari, el Dr. Fortià Peitx. Acció Catòlica arrelà més intensament entre les noies que els nois, ja que ells estaven quasi tots enrolats en les congregacions marianes que ja venien funcionant des d'abans de la contesa.

Per mitjà d'unes reunions anomenades cercles d'estudi, es pretenia de formar els laics i aconseguir que col·laboressin amb els sacerdots en l'apostolat seglar. La part femenina estava dividida en tres grups, segons l'edat, benjamines, aspirants i noies. La primera cap visible, veritable impulsora del moviment a Santa Maria, fou la Carme Estrany que, a part del seu gran poder de persuasió, tenia una capacitat extraordinària per dirigir i coordinar-ho tot. Ella va captar l'essència del moviment i es va cuidar d'escollir i formar les primeres educadores.

Com que a la parròquia no teníem massa lloc per a les reunions, les fèiem als locals de la Coma, al darrere del col·legi, on hi havia el Patronat Escolar Obrer. Vaig passar per tots els estaments, benjamines, aspirants i noies. Acostumàvem a fer les reunions els diumenges al matí i, en acabar, ens quedàvem a jugar en aquell pati immens que dóna a la baixada d'en Massot fins a l'hora de dinar. Es

feien assemblees d'arxiprestat i també diocesanes, ja que el moviment estava molt jerarquitzat. Cal dir que va ser molt viu a Santa Maria, i durant una colla d'anys foren moltes les noies que hi estigueren integrades. A partir del Concili Vaticà II, aquest moviment entrà en franca decadència.

Tot aquest jovent, congregants, nois i noies d'Acció Catòlica, es movien molt per la parròquia i organitzaven coses conjuntament. Una d'elles era l'esbarjo del pati dels Lluïsos, on els diumenges a la tarda, a l'estiu, es feien sardanes, i a l'hivern uns pastorets, preludi dels que uns anys més tard, amb tant d'èxit, es feren a la Coma. També, de tant en tant, fèiem excursions.

Com que l'església havia quedat molt malmesa durant la guerra i calia recaptar diners per reconstruir l'altar major, s'organitzà una tómbola. No va ser una tómbola qualsevol, d'aquelles de rebotiga. Fou una tómbola amb cara i ulls. Es féu als locals d'un establiment que la família Soler tenia a la Riera, l'artèria més comercial de la ciutat en aquells moments, i es féu durant els dies de la fira. No cal dir que tot aquest jovent que es movia per la parròquia treballà de valent durant els mesos anteriors a l'obertura i durant les fires, atenent les vendes de butlletes i la donació d'objectes. No sé si fou molt beneficiosa per a les arques parroquials, però sí que puc dir que va ser una activitat que aglutinà molt jovent a l'entorn de la parròquia durant una bona temporada.

EL CAMPANER

El campaner, el senyor Pinart, era una figura important en la vida parroquial d'aquella època. El nom de campaner li venia de la missió principal que tenia encarregada de tocar les campanes, però, al mateix temps, era el responsable de moltes altres coses, com cobrar les cadires. A l'església no hi havia bancs, com ara, sinó unes cadires de boga a tot el llarg de la nau. Eren singulars aquestes cadires, ja que al damunt del respatller tenien una fusta plana que permetia deixar alguna cosa a sobre a la persona que seia al darrere. Estaven unides de quatre en quatre per un travesser, talment formant un banc. Doncs bé, a cada acte religiós passava el campaner i cobrava la cadira, o sia, una quantitat per l'ús d'aquell seient.

Ambdues coses li exigien molta dedicació. Hem de tenir en compte que en aquells temps la missa major, les defuncions, la catequesi, els viàtics i altres actes parroquials, tot estava senyalat pel toc de les campanes. Un to auster i planyívol anunciava una defunció, un dringar alegre i festiu ens cridava a catequesi, un so més majestuós a Missa Major, i així successivament. Era bonic i sentimental el llenguatge de les campanes, i quan ho recordo lamento que s'hagi anat perdent.

El campaner Josep Pinart i Font.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

L'obligatorietat de tocar les campanes i cobrar les cadires, li exigia una presència constant. Dubto que tingués un dia de lleure, aleshores, això no s'exigia com ara. Havia vingut, per sentir dir, d'Argentona, de la mà del Dr. Samsó, per qui sentia una gran veneració i era la seva mà dreta en les tasques de manteniment de la basílica. Així, obria i tancava les portes, tenia cura de la sagristia, ordenava les cadires (per a la catequesi, les col·locava de cara als altars laterals) i tot allò que sorgia d'imprevist.

Era pacient el senyor Pinart, encara que nosaltres, com tots els infants, moltes vegades el devíem fer enfadar. Jo el recordo com una figura humil, dòcil i, sobretot, servicial en tot allò que feia referència a la parròquia. El seu bon fer, la seva discreció i la seva disponibilitat, el feren imprescindible durant tota una colla d'anys per a la bona marxa de la parròquia. Si amb la meva mentalitat d'infant mai no vaig reconèixer la importància de la seva dedicació a la nostra església, ara que tinc ocasió vull que quedi constància de l'agraïment que li devem els feligresos de Santa Maria.

ACTES I COSTUMS QUE S'HAN PERDUT

N'hi ha molts, no puc pas comentar-los tots. En citaré uns quants.

Primers divendres de mes

L'any 1920 s'havia canonitzat santa Margarida Maria d'Alacoque. Aquesta santa havia predicat molt la devoció al Sagrat Cor de Jesús. Durant una colla d'anys, les seves ensenyances varen estar molt en voga per tot el país. Segurament, aquest és el motiu que la tinguem representada en una de les pintures del Sagrament. Per promoure aquesta devoció deia que el Sagrat Cor li havia promès que totes aquelles persones que combreguessin durant nou primers divendres de mes seguits, no moririen en pecat. Com que feia relativament pocs anys de la seva canonització, aquesta idea estava molt vigent i, per tant, la participació mensual en l'Eucaristia que ella havia pregonat, era molt viva al començament de la postguerra. Era una pràctica que se'ns recomanava sovint a la catequesi i a l'escola, un costum molt habitual. Cada primer divendres de mes, el nombre de persones que anaven a combregar augmentava considerablement. Mossèn Carmany, que era l'encarregat d'administrar diàriament la Comunió, tenia molta més feina. Avui, ni se'n sent parlar.

Anar a «fer la visita»

Ja he comentat al llarg de la xerrada que la devoció al Santíssim estava molt arrelada. Tant es així, que se'ns inculcava que, com a cristianes, a la tarda, era bo que passéssim un moment a «fer la visita», o sia, entrar una estoneta a qualsevol església on hi hagués un Sagrari i fer uns moments de pregària. En aquella època, les esglésies estaven obertes tothora. Com que per entrar al temple se'ns exigia la mantellina, sempre en dúiem una de petita, rebregada a la butxaca. Aquest costum no era exclusiu del jovent, sinó que també el practicaven els adults. Tant a la capella del Santíssim de Santa Maria, com a la de Sant Josep, a la tarda, hi havia un moviment continu d'entrades i sortides.

El cor parroquial

La participació dels fidels en la litúrgia era molt minsa. El poble no cantava o cantava poc. Per poder donar una mica de relleu a les cerimònies, ens valíem del «coru parroquial». Dic «coru», perquè sempre l'havia sentit anomenar així, amb aquest vocable castellanitzat. El cor o «coru», com vulgueu dir-li, estava format per un grup de persones, dones totes, que acostumaven a col·locar-se en els quatre o cinc primers bancs de la nau central, a l'extrem dret, prop d'on ara hi ha l'orgue. Estaven carregades de bona fe, però la seva educació musical tenia molt que desitjar. No sé si tenien qui les dirigia o assajava, però eren les veus que es deixaven sentir en totes les celebracions parroquials, i amb la seva bona fe contribuïen a donar més esplendor als actes de culte. S'anomenaven el grup del «cant del poble».

Les quaranta hores

Com que la devoció al Santíssim Sagrament estava molt estesa per tota la ciutat, els diferents temples s'havien posat d'acord per tenir exposat el Santíssim permanentment. Cada església ho feia durant quaranta hores, d'aquí ve el nom que la devoció tenia, al llarg de tres o quatre dies, i anaven enllaçant l'una amb l'altra. Això pressuposava que tocava a Santa Maria quasi una vegada cada mes. S'exposava el Santíssim al matí, a l'altar major, i es reservava a la tarda, i mentre estava exposat hi havia uns torns de vetlla i de pregària que anaven canviant cada hora. Les persones que vetllaven, dues com a mínim, es col·locaven en uns reclinatoris i cadires de vellut vermell situades davant de l'altar major, a baix de les escales. Cada persona tenia assignat un dia i hora, que eren fixos i no canviaven mai.

Per exemple, la meva àvia tenia el segon dia, de cinc a sis de la tarda. Si no hi podia anar per qualsevol circumstància, ella mateixa s'havia de buscar una persona suplent. La de vegades que a mi, o a qualsevol de les meves germanes, ens havia tocat suplir-la. Tot això era possible en un temps en què les dones acostumaven a estar a casa i la religiositat era molt intensa. Avui, trobar vuitanta persones compromeses a passar una hora de pregària davant del Santíssim, seria una tasca molt difícil.

Els set diumenges a Sant Josep i el mes de Maria

De la mateixa manera que es practicaven els primers divendres de mes perquè el poble creia que així no moriria en pecat mortal, també pels voltants de la festivitat de Sant Josep, patró de la Bona Mort, es feien els «set diumenges». Per aconseguir el seu favor en l'últim moment de la vida, hi havia la creença que calia resar unes oracions estipulades durant set diumenges seguits. No tinc la certesa de si es feia els diumenges anteriors o posteriors a la festa del sant, però sí que era habitual, després del rosari, resar «els set diumenges».

El mes de maig

El mes de maig està dedicat a la Verge i, per això, d'aquest mes se'n deia el «mes de Maria». Es tenia una gran cura a ornamentar l'altar de la Puríssima, on diàriament es celebrava una missa, i es procurava que cap dia no hi faltessin flors fresques. Tota aquesta devoció anava molt dirigida a les noies, posant molt d'èmfasi a ressaltar la puresa de Maria. Tant l'un com l'altre, sembla que hagin passat a l'oblit.

L'Adoració Nocturna al Santíssim Sagrament

De tant en quant, alguns dissabtes, el meu pare, després de sopar, agafava una manta de quadres cargolada amb unes corretges de pell, ens feia un petó i ens deia: «Adéu-siau, vaig a la vetlla», i sortia.

Sortia, sí, cap a Santa Maria, on els membres de l'Adoració Nocturna una vegada al mes organitzaven una nit de vetlla. Era un acte exclusiu per a homes. Tinc entès que el començaven amb l'exposició del Sagrament i una estona de pregària conjunta i, després, per torns, vetllaven el Santíssim. Els altres descansaven, no sé si a la rectoria vella o a la sagristia. D'aquí ve que s'endugués la manta. A l'alba, tots junts, la Santa Missa, la reserva del Santíssim i el retorn a la pròpia llar.

Un cop a l'any, no tinc clar si s'ajuntaven amb els de Sant Josep, organitzaven una vetlla especial que es deia «la festa de les espigues». Acostumava a ser a finals de juny o a primers de juliol, i suposo que el nom li venia del simbolisme espiga- eucaristia, o bé perquè era l'època de l'any que aquestes fructificaven. Malgrat que aquesta celebració no es feia dintre les parets de la parròquia, per la seva singularitat crec que val la pena recordar-ho aquí.

Els senyors de l'Adoració Nocturna, aquella nit, en lloc de reunir-se a Santa Maria com feien habitualment, es desplaçaven als Salesians. Vetllaven tota la nit, feien les seves oracions i al matí, a trenc d'alba, s'oficiava la missa oberta a tothom. Hi pujava molta gent des del centre de la ciutat. Acabada la missa, portant la custòdia, sortien en processó, homes, la gent en general i el celebrant i, travessant els jardins dels Salesians, enfilaven la carretera d'Argentona, aleshores encara no se'n deia Puig i Cadafalch, fins a la masia Sant Salvador, propietat particular de la família Bartra. La processó anava pujant pel turonet fins arribar a la part més alta, la miranda, des d'on es divisava tot el Mataró d'aleshores. Allà es cantava el *Tantum ergo* i es beneïa amb el Santíssim la ciutat. Era una cerimònia molt bonica en aquella hora plàcida del matí, amb les primeres clarors del sol besant les vivendes encara dormides. Bellesa i exaltació de l'Eucaristia. És una festa que fa molts anys que es degué acabar, però que em va deixar una agradable remembrança.

Suposo que queden moltes altres coses per comentar, però he anat explicant totes aquelles de les quals guardo un record més clar.

CONCLUSIÓ

Tota aquesta xerrada és un recull de les vivències que han anat aflorant dels recons de la meva memòria.

Algunes d'elles, vistes amb el judici d'avui, seixanta-cinc anys després, potser resulten una mica ridícules o un xic ingènues. Hem de pensar que, com he dit al començament, cal situar-les en el context històric que succeïren i des de l'òptica que les vaig viure.

El que sí que demostren és que el fet religiós, fos o no sincer, marcava molt més que avui la vida de la societat.

Hi ha coses que millor que restin en l'oblit, d'altres, sap greu que s'hagin perdut. De totes formes penso que, com a persones de fe, en l'actualitat, la nostra forma de viure-la ha guanyat molt en autenticitat.

Em resta agrair la vostra paciència per haver-me escoltat, i perdoneu-me si m'he fet una mica pesada.

Moltes gràcies!

Carme Solà i Montserrat

A meitat del segle XVIII es produí un terratrèmol que afectà greument Lisboa, la capital portuguesa, que causà moltes morts i danys materials i que, també, modificà la configuració geogràfica del sud-oest de la península Ibèrica. Els pescadors catalans i valencians que hi feinejaven, van crear unes instal·lacions on guardar els ormeigs per pescar i salar el peix, la sardina, que calia vigilar quan s'acabava la temporada de pesca. La primera persona que anà a viure com a guarda en una petita península, encara sense nom, depenent del municipi de la Redondela, va ser el mataroní Josep Faneca l'any 1757, considerat el primer habitant d'aquell nou raval que anys a venir seria la Figuereta i, anys després, Isla Cristina, a la província d'Huelva. Manuel Cusachs i Corredor, periodista i historiador mataroní, rememora l'esdeveniment del qual ja fa dos-cents cinquanta anys.

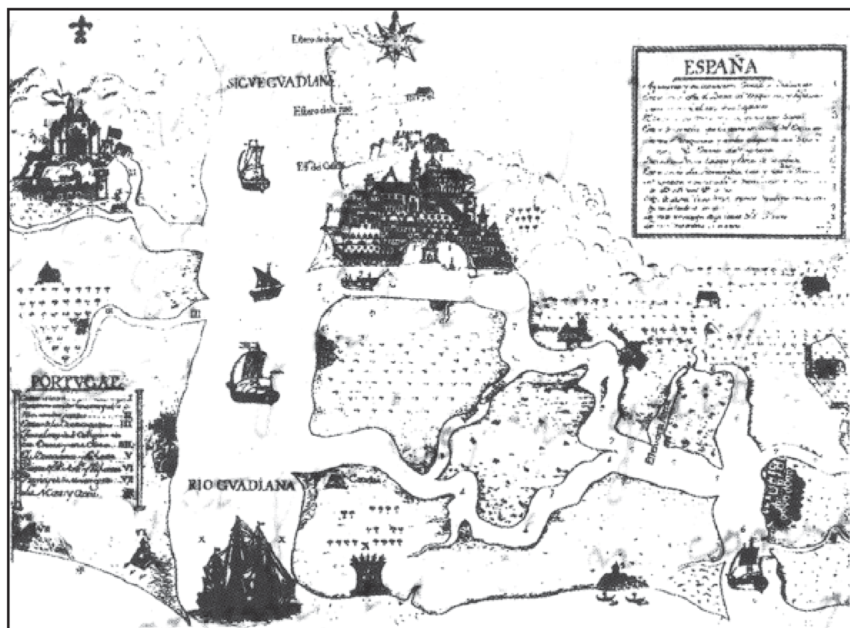
ISLA CRISTINA. DOS-CENTS CINQUANTA ANYS DE L'ARRIBADA DEL MATARONÍ JOSEP FANECA I ZARAGOZA (1757-2007)

El dia 1 de novembre de l'any 1755 va tenir lloc un devastador terratrèmol, amb epicentre a la capital portuguesa de Lisboa, que va afectar la geografia del sud-oest peninsular. Fruit del terratrèmol, un illot de la zona peninsular quedà unit al continent, formant una petita península. Hi ha pocs documents d'aquella desgràcia. Un d'ells, és el del sacerdot i filòsof Antonio Jacobo de Barco que, pel maig de 1756, mig any després, va escriure:

> «Principió por un ruido grande subterráneo, acompañado por un estruendo violento de edificios [...] y esto duraría como un minuto. Haviendo sossegado por breves instantes, repitió el ruido mucho más espantoso, siguiéndole un movimiento de ondulación, ó ázia arriba, y con ella saltaban las mas fuertes torres y edificios. [...] Entre todos los efectos phísicos del terremoto, ninguno hay más peligroso, y más orrible, que la agitación que causa en las aguas [...]. Diferentes veces avanzó el oceano sobre las costas con increible violencia, y se bolvía a repetir con la misma, disminuyéndose uno y otro movimiento con cierta proporción.» Vicente López, que publica la relació d'Antonio Jacobo del Barco, precisa que es va produir «aquel fenómeno natural que hoy conocemos con el nombre de tsunami».[1]

Els efectes d'aquella catàstrofe van commoure tota la península. També es va conèixer a Mataró. Pocs dies després de la desgràcia, l'Ajuntament de la nostra ciutat, reunit en sessió plenària, prendria un acord de solidaritat i de condol amb els damnificats, organitzant rogatives. El text de l'acord –redactat en un llenguatge apocalíptic, inquisitorial, propi de l'època–, fou el següent:

> «En atención a las noticias ciertas que se tienen de los estragos hechos por el terremoto sucedido en Lisboa, Ayamonte, Cádiz y otras partes de la Península, en que ha perecido una grande multitud de personas y se han arruinado muchas casas, abriéndose en algunas partes la tierra, el qual se ha ohido también en algunos pueblos de este Principado, manifestándose con esto el visible castigo de la Divina Majestad a fin de aplacar su justa indignación: Ha acordado el Ayuntamiento hacer públicas rogativas, exponiéndose el Santísimo en la Parroquial iglesia de esta dicha ciudad, desde las quatro a las cinco horas de la tarde, por ahora nueve días consecutivos, asistiendo en ellas el Ayuntamiento, y pasando aviso a las Comunidades para que hagan también sus correspondientes rogativas y pidiendo a la de los Carmelitas Descalzos y Capuchinos que en

Plànol d'Isla Cristina i els seus entorns. Extret de la monografia *150 linajes isleños*, de Jesús Bogarín Díaz (Huelva 2006).

uno de los dichos nueve días asistan en comunidad a la dicha Parroquial Iglesia, en la citada hora, para concurrir con dichas rogativas, enviándose por eso a todas las iglesias la cera que sea conveniente y supliéndose a fondos de la ciudad su gasto y lo demás necesario para el referido efecto que tanto se interesa el común, como los particulares y en todas las poblaciones que deben tener el referido castigo, e implorar la Misericordia Divina.»[2]

PRESÈNCIA DE PESCADORS CATALANS

La presència de pescadors catalans i mataronins per aquelles aigües de l'antic Regne de Sevilla, ja feia anys que era una realitat. L'historiador Carlos Martínez Shaw afirma que ja hi eren en el primer terç del segle XVIII.[3] Vicente López Márquez diu que fou «en torno al año de 1723».[4]

Joaquim Llovet també ho deixa documentat quan diu que «Els pescadors de Mataró no es limitaven a feinejar a les mars locals, sinó que sovint també ho feien en mars llunyanes. L'any 1773, l'inspector de matrícules, Manuel Zalvide, ja informà que els pescadors de Mataró, Canet i Torredembarra havien fomentat la pesca i la salaó de la sardina a Ayamonte (Huelva), on cada any, formant companyies, s'hi traslladaven per Sant Pere i en tornaven per la Pasqua de Resurrecció. Era el que en deien el "negoci d'Ayamonte", en el qual s'esmerçaren molts cabals. Els pescadors prenien diners a préstec, en qualitat de mota per a realitzar aquella campanya. Igualment, salaven o feien salar peix comprat a mariners i pescadors d'aquella mateixa contrada».[5]

L'any 1748 hi ha un plet entre la Confraria de Sant Elm de Mataró contra el també mataroní Salvador Carreras, a qui se li exigeix que pagui «un cuartón» dels beneficis obtinguts en els seus viatges comercials a la zona d'Ayamonte i Montegordo. Se'l considera com el primer comerciant d'Isla Cristina, on actualment hi ha una ria amb el seu nom.[6]

NAIXEMENT DE LA POBLACIÓ

Superat el terratrèmol del 1755, els pescadors catalans i mataronins, i també els valencians, per poder seguir feinejant en el mar i fer la salaó del peix en terra ferma, determinaren d'establir-se a «esta Ysla de arena entre los esteros e islotes y marismas», segons ha escrit el pare Josep Miravent, d'ascendència sitgetana, primer sacerdot de la nova parròquia de La Higuerita i també el primer cronista de la seva història, l'any 1824.

El pare Miravent explica que «un valenciano llamado Arnau, natural (según me dixeron) de Canet de Mar, patrón de una de las compañías, y succesivamente fueron formando otras en el mismo año» va ser qui va posar la primera barraca –choza– l'any 1756, un any després del terratrèmol i un any abans de l'arribada del nostre Josep Faneca. Continua explicant que els pescadors forasters «luego que llegaba la Pascua de Navidad, se regresaban a sus paises, quedaban las chozas desamparadas, y a su regreso en el mes de Agosto siguiente, las hallaron casi destruidas con las incursiones de los ganados que pasaban por esta Ysla, y tal vez de los pescadores y ganaderos, que se servían de los juncos para el fuego [...] no era ya prudencia, dexar enteramente abandonada esta nueva colonia, en los meses de la ausencia de los interesados, a las invasiones de los ganados y pastores, y mucho más cuando en las chozas se encerraban utensilios interesantes y de valor, y las reconversiones que hacían a los ganaderos para que respetasen sus intereses eran enteramente desatendidas. Así resolvieron dexar un guarda de

entre ellos mismos, para que custodiase sus chozas y efectos hasta su regreso en el verano siguiente. Quedóse con este objeto en el año de mil setecientos cincuenta y siete José Faneca, natural de Mataró, quien había venido por primera vez agregado a una compañía. Viéndose este en el desierto de esta playa, solo, ocioso, sin agua siquiera, y en la dura necesidad de caminar media legua para conseguirla: se resolvió a hacer una excavación, para experimentar, si en efecto la encontraria potable. Con mui poco trabajo hizo un pozito casi al pie de una Higuera pequeña, encontrando agua a menos de dos varas de profundidad, de la que no sólo se sirvió él, sino que también pudieron proveerse después todas las Compañias y trabajadores. ¿Quién creería que de este sencillo acontecimiento resultaria después dárselo a esta Población el nombre de Higuerita?».[7]

Els patrons també es preocuparen de les necessitats espirituals dels seus treballadors, i van erigir una humil capella en una barraca. L'esmentat pare Josep Miravent ho explica amb detalls, ressaltant, entre altres coses, que la imatge de la Mare de Déu del Roser la va dur de Mataró Salvador Casanovas l'any 1789.[8]

La Higuerita, a principis del segle XIX, pertanyia al municipi i a la parròquia de la Redondela. L'any 1821, l'Ajuntament constitucional va aprofitar l'avinentesa del nou règim polític per insistir sobre el nomenament de parròquia per a la capella de la Higuerita i de rector el pare Josep Miravent, segons ha escrit en David Jou, que afegeix que el rector de la parròquia de la Redondela «s'hi va oposar de tal manera que, els tants anys esperat nomenament de Parròquia, no va arribar al seu destí fins al dia 7 de gener de 1823».[9]

I, en el terreny polític, va passar una situació semblant, fins que l'any 1799 la Redondela, «per principis polítics», segons explica David Jou en el treball esmentat, va nomenar un alcalde de la Higuerita a fi que junts governessin els dos pobles. També explica David Jou que l'any 1801 el comandant de Marina d'Ayamonte, d'acord amb la Reial Ordre de 1788, va establir una subdelegació de Marina a la Higuerita, nomenant per a aquest servei el mataroní Salvador Casanovas, amb l'encàrrec que administrés el veïnat, impedís l'estada dels dessertors de la Reial Armada i, al propi temps, interferís la presència de qualsevol altra jurisdicció o justícia que no fos la de Marina, considerant que l'illa pertanyia a la Corona.

Josep Faneca i Zaragoza té l'honor de ser considerat com el fundador d'Isla Cristina, però allí s'hi desplaçaren altres mataronins que, com ell, s'hi van instal·lar i integrar definitivament.

Avui, dos-cents cinquanta anys després que Faneca s'hi quedés a residir amb la seva família, encara hi ha illencs que tenen, amb orgull, el seu cognom mataroní i català. Són els Cabot, Llavina, Roselló, Casanovas, Layret, Carreras, Puig, Feu, Serra, Farrera, Camps, Juncadella, Puigvert, etc.[10] I que s'enorgulleixen.

QUI ERA JOSEP FANECA

Josep Faneca i Zaragoza poc s'imaginava que el seu trasllat permanent a aquelles terres desertes de l'antic regne de Sevilla, properes a la desembocadura del Guadiana, el convertiria en fundador, en referent, del naixement de tot un poble. Per això, val la pena veure qui era. Vegem les dades que hem trobat als registres sagramentals de la parròquia de Santa Maria de Mataró, conservats al Museu Arxiu de Santa Maria.

Els pares del nostre personatge foren Josep Faneca, fill d'un altre Josep Faneca, natural de Barcelona, d'ofici mestre de cases, el qual es casa amb Maria Zaragoza, vídua de Pau Puigvert, filla d'Antoni Zaragoza, traginer, i de Cristina. Es casen a la parròquia de Santa Maria de Mataró el 20 de gener de 1712.[11]

Quasi quatre anys després, neix el nostre Josep Faneca, el 3 de febrer del 1715; li posaren els noms d'Isidre, Pere i Josep.[12]

Josep Faneca i Zaragoza, jove mariner, l'any 1736, als 21 anys, es casa amb Maria Buixó i Saurí, que en tenia 23, a Santa Maria de Mataró. Ella era filla de Joan Baptista Buxó, menor, mariner, i de Maria Saurí, donzella.[13]

El matrimoni Faneca-Buixó va tenir quatre fills nats a Mataró. El primer deuria morir poc després de néixer, ja que no hi ha dades en el llibre de Baptismes, tot i que consta en el d'Òbits, amb data del 24 de gener de 1740.[14] Els tres fills restants foren Maria (1741),[15] Madrona (1744)[16] i Maria Teresa (1749).[17] Un cop instal·lats a Monte Gordo (Portugal), neixen dos fills més, Maria Francesca (1755) i Josep (1757), i tres anys després neix la darrera filla, Salvadora Rosalia (1760) a Ayamonte.[18]

Al marge de la pàgina corresponent al document del seu matrimoni, hi ha una nota escrita en llatí que diu: «Fides per fexas die 28 juli 1754».

L'anotació demostra que va demanar un certificat de matrimoni i la data ens permet especular que fou poc abans de traslladar-se amb la família a les costes atlàntiques, primer a Monte Gordo, com ja hem dit, l'any 1755 i, després, a un lloc que s'anomenaria La Figuereta.

IMATGE DE LA MARE DE DÉU DEL ROSER

El pare Josep Miravent ha deixat escrit que la veneració per a aquesta imatge té el seu origen gràcies al mataroní Salvador Casanovas, que la va portar de Mataró l'any 1789. Des de llavors, cada any, el 7 d'octubre, es celebren les «Fiestas del Rosario» i la imatge que –segons la tradició va anar de Mataró a Isla Cristina– és treta en solemne processó pels carrers de la població. La «Virgen del Rosario» és patrona i alcaldessa perpètua d'Isla Cristina.

Salvador Casanovas l'any 1801 fou nomenat pel capità de fragata de la Real Armada, Don Ricardo Darrac, que s'encarregués del control municipal de la Real Ysla.[19]

HERÀLDICA

La configuració de l'escut heràldic d'Isla Cristina està constituïda per una trilogia, un pou, una figuera i un parell d'embarcacions de pesca, símbols estretament lligats al seu origen. El pou és el que va fer el nostre Josep Faneca al costat d'una tendra figuera que propicià el naixement del poble, i els vaixells de pesca representen la principal activitat laboral i comercial, que era i és la pesca de la sardina i la tonyina i la seva salaó, que ha marcat industrialment i comercialment el lloc. L'escut té al damunt una corona reial com a conseqüència de la seva vinculació amb la Casa reial espanyola.

Escut d'Isla Cristina.
Extret de la monografia *Memoria sobre la fundación y progresos de la Real Isla de la Higuerita*, obra de José Miravent (Isla Cristina 2006).

EL CANVI DE NOM

Hem vist com, a partir de la presència de Josep Faneca, es formava un incipient nucli urbà que adoptaria la toponímia catalana de La Figuereta per passar a castellanitzar el terme pel de La Higuerita i que, a partir de l'any 1834, es diria ja definitivament Isla Cristina. Vegem el perquè d'aquest canvi gràcies a l'aportació de David Jou i Andreu, un historiador de Sitges que coneix molt bé el passat d'aquella població a causa de la nombrosa presència de naturals de la seva població. El canvi va ser per l'ajut que la població va rebre de la reina Maria Cristina, a causa de l'epidèmia de còlera del 1833 i, en agraïment, es va sol·licitar d'anomenar la població, a partir de llavors, amb el nom d'Isla Cristina.[20]

RELACIONS MATARÓ - ISLA CRISTINA

Durant molts anys, aquesta relació històrica entre Mataró i la ciutat atlàntica d'Isla Cristina va quedar relegada només pels historiadors d'aquí i d'allà. Més de dos segles de silenci no han impedit que, finalment, aflorés el desig de recuperar la memòria històrica i abonar la investigació dels lligams històrics, humans i sentimentals, i d'afavorir els vincles d'apropament, de recuperar el temps perdut i posar les bases d'una relació més estable.

No seria fins a meitats del segle XX quan el tema comença a saltar a la llum pública. Pel juliol de 1957 surt al periòdic *Mataró* un article titulat «Isla Cristina, joya de la Andalucia Atlàntica, nuestra hermana», signat per THEMIS. Podria ser que fos aquest el primer escrit periodístic mataroní sobre les arrels mataronines de la població d'Huelva. Però quan realment el tema comença a agafar cos és a partir de l'any 1963, quan l'historiador mataroní Josep M. Colomer i Panadero es desplaça a Isla

Cristina, i després de la visita publica al periòdic *Mataró* un extens escrit titulat «En 1755, por sus intrépidos marineros, Mataró funda Isla Cristina». Visità la població, i parlà amb el director de la publicació *La Higuerita*, Juan Bautista Rubio, i amb la seva esposa Dolores Milà Borrell, de cognoms ben catalans. Seguidament, fou rebut per l'alcalde de la població, Juan Mirabent, important industrial conserver i, aleshores, procurador a Cortes. En el seu reportatge fa una descripció poètica, amorosida i abrandada de la població onubense. I parla de la necessitat d'estrènyer els llaços entre les dues ciutats. Se'l pot considerar com l'impulsor del retrobament entre Mataró i Isla Cristina.

L'any 1966 és important pel que fa a la intensificació de les relacions de les dues ciutats, quan el mes d'agost s'hi desplaça una representació de l'Ajuntament de Mataró en la persona del tinent d'alcalde senyor Josep M. Fàbregas i Carrau, el qual seria nomenat «Huésped de Honor». I l'alcalde de Mataró, Pedro Crespo, «Concejal Honorario».[21]

Poques setmanes després la nostra ciutat, a través d'un acord municipal, aprova donar el nom de plaça Isla Cristina a una nova plaça situada al barri de Cerdanyola, davant mateix de la parròquia de Maria Auxiliadora. L'Ajuntament d'Isla Cristina havia pres, el mes de març del mateix any, l'acord de donar el nom de Mataró a un dels seus carrers.[22]

L'any 1970 surt publicat el llibre *Historia de Isla Cristina. Biografía sentimental*, treball de José Sosa Rodríguez. L'estudi conté un escrit de l'alcalde d'Isla Cristina Emiliano Cabot i del de Mataró Pedro Crespo, on es remarca les arrels catalanes i mataronines de la població andalusa.

És en aquests anys, gràcies als bons oficis de Josep M. Colomer, quan els contactes s'estableixen al màxim nivell entre els dos ajuntaments. Prova del que diem és que, pel mes d'abril de 1971 la ciutat de Mataró, a través d'un acord del ple municipal, aprovà de concedir la Medalla d'Or de la ciutat a Isla Cristina.[23] I cinc anys després l'Ajuntament d'Isla Cristina, en reciprocitat, acorda també lliurar la Medalla d'Or de la ciutat a la de Mataró. Va ser el 5 de març de 1976.[24]

A partir d'aquí, les relacions es tornarien a ensopir, bo i mantenint-se al ralentí, i així veiem com l'any 1987 l'alcalde d'Isla Cristina visita Mataró; i, en el mateix any, es desplaça a Mataró la Coral Padre Miravent, i l'any 1994 ve a Mataró la Banda de Música d'Isla Cristina.

L'alcalde de Mataró senyor Joan A. Barón, pel juny de 2006, va ser convidat per l'Ajuntament d'Isla Cristina a participar en els actes commemoratius del seu 250 aniversari de la fundació de la població.

I, finalment, deixem constància d'una altra mostra que ens parla de les arrels mataronines i dels lligams genealògics dels seus orígens avui dia, com és el cas que, arran de les darreres eleccions municipals del 2007, surt elegida alcaldessa la senyora Mª Luisa Faneca López.

Els llaços entre Mataró i Isla Cristina, històrics, genealògics i sentimentals, subratllen la conveniència d'estrènyer les relacions entre les dues poblacions. Ben segur, que l'historiador Josep M. Colomer, impulsor d'aquesta relació, ho veuria amb bons ulls.

Manuel Cusachs i Corredor

NOTES

1.- Vicente López Márquez, *Isla Cristina. Por los caminos de la historia* (Universidad de Huelva 1996). Reprodueix un fragment del llibre d'Antonio Jacobo del Barco, *Sobre el terremoto de primero de noviembre de 1755*.

2.- Arxiu Comarcal del Maresme (=ACM), Acords de l'Ajuntament de Mataró, llibre 14, 17 de novembre de 1755, f. 9.

3.- Carlos Martínez Shaw, al «Prólogo a la edición castellana» del llibre *Catalanes en Isla Cristina*, de David Jou Andreu, editor, Rafael López Ortega, col·lecció «Cuadernos de Isla Cristina» (Isla Cristina 1995), 10. «En estos años (segle xviii), efectivamente, la presencia catalana en la costa onubense estaba ya plenamente consolidada, si damos crédito al administrador de la renta de la sal de Ayamonte, que nos revela que en 1730 hay que constatar la frecuencia de las embarcaciones catalanas y valencianas que venían a cargar a estas costas y las inmediatas del reino de Portugal de atún y sardinas, beneficiando muchas estos géneros en el distrito y con sal de aquel reino».

4.- «En torno al año de 1723, comenzaron a llegar los traficantes de la salazón catalanes, a las costas próximas a la desembocadura del río Guadiana en busca de sardina», López Márquez, *Isla Cristina*, 33.

5.- Joaquim Llovet, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana de Mataró (Mataró 2000), 220.

6.- José Mª Colomer, «Referencia histórica de la fundación de Isla Cristina», *Mataró*, 13 de maig de 1967, 35.

7.- José Miravent, *Memoria sobre la fundación y progresos de la Real isla de la Higuerita*, Diputación Provincial de Huelva (Huelva 2006), 25-27.

8.- «En el año de mil setecientos ochenta y nueve, habiendo obtenido antes permiso del Exmo. Señor Arxobispo de Sevilla D. Alonso Llanes y Arguelles se labró al lado del norte de la Yglesia colateral al Evangelio del altar mayor, una Capilla, para colocar en ella una imagen de vestido con el título de N.S. del Rosario, y de poco mas de una vara de estatura, cuya festividad se comenzó a celebrar desde entonces con la solemnidad posible. Esta Ymagen la traxo de Mataró D. Salvador Casanovas». Miravent, *Memoria*, 37.

9.- David Jou i Andreu, *Els sitgetans a Isla Cristina*, Grup d'Estudis Sitgetans (Sitges 1982), 64.

10.- Jou, *Els sitgetans*, 149.

11.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (MASMM), Llibre de matrimonis, núm. 4 (1694-1719), f. 168.

12.- MASMM, Llibre de baptismes, núm. 10 (1705-1713), f. 225.

13.- MASMM, Llibre de matrimonis, núm. 5 (1719-1740), f. 223.

14.- MASMM, Llibre d'òbits, núm. 1 (1716-1743), f. 225.

15.- MASMM, Llibre de baptismes, núm. 15 (1737-1743), f. 203.

16.- MASMM, Llibre de baptismes, núm. 16 (1744-1749), f. 10.

17.- MASMM, Llibre de baptismes, núm. 16 (1744-1749), f. 260.

18.- Jesús Bogarín Díaz, *150 linajes isleños* (Universidad de Huelva 2007), 230.

19.- Miravent, *Memoria*, 46.

20.- «L'any 1833 és un any memorable en la història de la Higuerita. En el mes de setembre, una gran epidèmia de còlera que s'havia estès per bona part de l'Europa, passà a Oporto per propagar-se, d'allí, per tot el país veí gràcies a la guerra civil que patien els portuguesos. L'epidèmia arribà a Villa Real de Santo Antonio, població portuguesa situada a la desembocadura del Guadiana. D'allí passà a Ayamonte i, per fi, malgrat totes les precaucions, el dia 26 d'aquell mes varen registrar-se a la Higuerita les primeres morts produïdes per aquesta enfermetat, que va afectar set-centes persones, cent vint-i-quatre de les quals van morir-ne.

La terrible situació es presentava encara més dramàtica a la Junta de Sanitat, per la manca de mitjans amb què auxiliar els malalts i desvalguts. Tota era poca cosa per lluitar contra aquella epidèmia que els amenaçava fins que, finalment, van recórrer a disposar del fons públic i a implorar la protecció de la reina Maria Cristina. La reina regent va socórrer el poble de la Higuerita amb quinze mil rals i el capità general d'Andalusia amb set mil quatre-cents vuitanta. El còlera va desaparèixer de la població i el dia 11 de novembre es cantà el Te Deum.

Els habitants de la Isla, impressionats pel recolzament de la reina en aquells dramàtics mesos que acabaren de passar, volgueren que el seu agraïment fos palès per sempre més i es dirigiren a la reina novament per demanar-li canviar el nom d'Isla de la Higuerita pel d'Isla Cristina, nom que fou aprovat per R.O. del 16 de gener de 1834 i així va comunicar-se al veïnat pocs dies més tard. L'època "fundacional" de la Isla de la Higuerita podia donar-se per acabada». Jou, *Els sitgetans a Isla Cristina*, Grup d'Estudis Sitgetans (Sitges 1982), 75.

21.- Archivo Municipal Isla Cristina, Acuerdos, 22 de julio de 1966.

22.- Arxiu Comarcal de Mataró (=ACM), *Mataró*, 24 de setembre de 1966, 1.

23.- «Se da cuenta del dictamen de la Comisión Municipal Informativa del departamento de Central, sobre concesión de la Medalla de la Ciudad al Ayuntamiento de Isla Cristina (Huelva) y,

Resultando: Que la buena voluntad de algunos mataronenses y una profundización en el sentido de los antecedentes históricos sobre Isla Cristina, de la provincia de Huelva, han culminado en un acercamiento entre nuestra ciudad y dicho Ayuntamiento, promovido por los órganos administrativos y de expresión de ambos municipios.

Resultando: Que reiteradas muestras de mutua simpatia, afinidad y delicadezas han venido prodigándose entre ambas partes con aquellos isleños descendientes, muchos de ellos, de aquellos otrora pescadores mataronenses que en el siglo XVIII se establecieron en aquel desolado islote, a la sazón, víctima de reciente seismo.

Considerando: Que esta platónica aventura tan llena de contenido sentimental y anecdótico ha removido el rescoldo secular que previvia bajo las cenizas del tiempo, y que ha hecho actuales aquellas afinidades, semejanzas y simpatias, hace creer que está latente homenaje de los representantes de la ciudad a los descendientes de aquellos esforzados mataronenses fundadores de la Higuerita ha llegado al momento que cristalice en una actitud positiva por parte de esta Corporación, concediendo a la Isla Cristina la Medalla de la Ciudad a su Ayuntamiento.

Visto que en cumplimiento de la circular de 19 de noviembre de 1958, fue previamente solicitada y obtenida la correspondiente autorización de la Dirección General de Administración local, para la concesión de la Medalla de referencia.

Considerando: Que la entidad y significación de esta decisión y los méritos de su receptor aconsejan que la Medalla a conceder sea en la categoria o calidad de oro.

Considerando: Que el presupuesto de dicha Medalla y calidad, presentado por el orfebre encargado de su confección Sr. Esteve de esta localidad, es de veintiuna mil cien (21.100) pesetas y guarda proporción con su calidad artística y valor material y en consecuencia es aceptable.

Considerando: Que para cobertura de los gastos previstos para la organización del acto de entrega oficial lo sea entre los del Programa de las Fiestas de Pentecostés de esta localidad, deberán también destinarse la cantidad de veinticinco mil (25.000) pesetas.

Visto asimismo el informe favorable de la Intervención de Fondos Municipales al gasto y su atención a los antecedentes expresados anteriormente.

El Exmo. Ayuntamiento Pleno, de conformidad con el dictamen de referencia y por unanimidad. Acuerda:

a) Conceder al Ilustre Ayuntamiento de la población de Isla Cristina, de la província de Huelva, como Hija predilecta de Mataró y en atención a los antecedentes histórico-anecdóticos-sentimentales, y a los lazos de consanguinidad del que unen a esta ciudad con aquella co-fundación mataronesa

del siglo XVIII la Medalla de la Ciudad, en su máxima categoria.

b) Designar al Sr. Delegado de Relaciones Públicas, Don Antonio Navarro Fargas, para preparar los pormenores del acto oficial de entrega de dicha Medalla para las Fiestas de la tradicional Feria de Pentecostés de esta ciudad.

c) Destinar la cantidad de veintiuna mil cien (21.100) pesetas para la adquisición de la Medalla de la Ciudad en su calidad de Oro, y de acuerdo con el proyecto al modelo que se ajusta al modelo oficial y presupuesto presentado por el orfecre local Sr. Esteve y veinticinco mil (25.000) pesetas para los gastos de organización del acto oficial de entrega de aquella, con cargo respectivamente al Capítulo II, Art. 1º, Concepto 1º, Partida 05 del vigente Presupuesto Ordinario, y en la forma que indica la Intervención de Fondos Municipales en su informe.»

(ACM, Acords de l'Ajuntament de Mataró,1971, f. 15r).

24.- «Seguidamente se dio lectura a la moción de la Alcaldía-Presidencia que copiada literalmente dice así: Don Emiliano Cabot del Castillo, Alcalde Presidente del Ayuntamiento de esta ciudad de Isla Cristina, a la Corporación Municipal, tiene el honor de presentar la siguiente MOCIÓN: Las mismas motivaciones e idénticos sentimientos que movieron al Consistorio de Mataró para que en el año 1971 concedieran a nuestro Ayuntamiento la Medalla de Oro de aquella ciudad, la distinción más preciada, así como el título de Hija Predilecta, son los que siempre han estado en el ánimo de esta Corporación Municipal para que igualmente llegado el momento oportuno patentizar a nuestra ciudad hermana nuestro profundo efecto y permanente gratitud mediante la concesión también por nuestra parte de la más alta distinción.

De todos es conocido los vínculos los vínculos históricos que nos unen con Mataró, ya que gracias a la voluntad y decisión de unos pescadores mataronenses en el siglo XVIII fue fundada Isla Cristina, quedando con ello evidenciada nuestra ascendencia mataronesa y forjándose a partir de entonces un lazo indestructible que a lo largo de los años se ha ido fortaleciendo y estrechándose, muy en particular en la última década, en la que como consecuencia de las mejoras y facilidades en las comunicaciones se han ido haciendo cada vez más frecuentes las visitas y contactos materiales para intensificar más si cabe los sentimientos de afecto que une a los habitantes de las dos ciudades.- Como anteriormente se ha dicho, en el año 1971, la Corporación Municipal de Mataró tuvo la gentileza de invitar a la Corporación Municipal de Isla Cristina para trasladarse a aquella ciudad a fin de hacer entrega de la Medalla de Oro y el título de Hija Predilecta concedido al Ayuntamiento de Isla Cristina, actos solemnes y llenos de emoción que tuvieron lugar en la Sala Capitular mataronesa y a los que asistieron junto con esta Presidencia los entonces Tenientes de Alcalde D. Jaime López González y D. Félix Pichardo Paydo.- Se celebraron además otros actos en los que se supo poner de relieve la exquisita atención que tuvieron para con nosotros el Consistorio y el pueblo mataronés.- Desde aquellas fechas inolvidables a todos hemos estado inquietos e impacientes para a nuestra vez poder hacer patentes al Ayuntamiento de Mataró nuestros vivos sentimientos de gratitud y cariño mediante la concesión de nuestra parte de la más alta distinción que este Ayuntamiento pueda conceder pero debido a no contar con la Casa Consistorial, por los motivos que todos sabemos, ello ha demorado el cumplimiento de nuestras pensadas y deseadas intenciones. Sin embargo el tiempo ha transcurrido y felizmente ya disponemos del nuevo edificio municipal donde poder enmarcar y celebrar los actos que sea necesarios para poder hacer realidad nuestros deseos y por ello estimo que ha llegado el momento de llevarlos a feliz término, al mismo tiempo que corresponda con los que en su día nos fueron ofrecidos, máxime cuando últimamente se han acentuado aun más los lazos de vinculación que nos unen a la tierra de nuestros antepasados por la feliz circunstancia de que este año se haya tenido el acierto de nombrar Reina de las Fiestas Típicas a la señorita de Mataró Marta Niubó Parets (Pubilla de Mataró) y sentimos gratamente halagados con la presencia de una representación oficial del Iltmo. Ayuntamiento de Mataró materializada en las personas de los señores Tenientes de Alcalde D. Francisco Salas Moret y D. Miguel de los Santos Boter Iglesias.- Por todo lo expuesto y aunque esta moción la suscriban todos y cada uno de los componentes de esta Corporación Municipal, haciéndolo esta Presidencia, meramente en cumplimiento de un requisito formal, vengo en proponer al Pleno de la Corporación, que me honro en presidir, se acuerde conceder a la ciudad de Mataró y en su representación al Exmo. Ayuntamiento de la industriosa y bella ciudad hermana, la Medalla de la ciudad de Isla Cristina, en su categoría de Oro, y que los actos propios de la ceremonia de entrega de dicha distinción sean programados para las próximas Fiestas de Verano, con especial invitación de la Corporación Municipal, y que con tal motivo se constituya una Comisión especial que se encargue en unión de la de Festejos para organizar los actos propios a tal fin, cuidando de que tengan el mayor realce y esplendor debiendo para ello la citada Comisión iniciar su labor tan pronto como sea constituida.

La Corporación por unanimidad, acuerda hacer suya la transcrita Moción de la Presidencia elevándola a acuerdo municipal.»

(Archivo Municipal Isla Cristina, Acuerdos, 5 de març de 1976, f. 39).

DOCUMENTACIÓ

Pel juliol, per les Santes, farà cent anys dels esdeveniments de la Setmana Tràgica, originats inicialment com a protesta per la crida i embarcament de soldats reservistes catalans cap a la guerra del Rif, però que es convertirien, especialment a Barcelona, en veritable revolució popular.

A Mataró, des del 26 de juliol fins al 2 d'agost, es visqué en clima de revolta, relativament pacífica, a l'expectativa del que podia passar a Barcelona.

Josep Abril i Argemí (Santa Maria de Palautordera 1869 - Barcelona, afusellat al Camp de la Bota, 1939), un dels principals protagonistes dels fets, l'any 1910, va publicar una petita monografia que relata tot el que va passar a Mataró durant aquella setmana.

Pel seu interès, i perquè és poc coneguda, la reproduïm tot seguit, amb incorporació de notes, redactades per Joaquim Llovet i Manel Salicrú, i amb inclusió d'una petita nota biogràfica de l'autor, escrita per Maria Salicrú-Maltas.

LA REVOLUCIÓN DE JULIO DE 1909 EN MATARÓ[1]

PRÓLOGO

La revolución de Julio de 1909 es el estallido de un pueblo, cansado de tantas injusticias que de mucho tiempo viene padeciendo.

El pueblo trabajador y á la par desheredado, está harto de sufrir la tiranía de los privilegiados, que á más de explotarle le obligan á derramar su sangre en una guerra impopular, porque es una guerra que la ha provocado la codicia capitalista.

La guerra de Melilla, con la llamada de los reservistas, acabó con la paciencia del pueblo productor, que se echó á la calle en son de protesta y dispuesto á todo.

La masa llamada pueblo, cuando se enfurece, es terrible; no hay nadie ni nada que la detenga: es alud que todo lo arrolla, es ventisca que todo lo destruye, es tormenta espantosa, es rio desbordado que no hay dique que lo contenga.

Las revoluciones acobardan á las gentes timoratas, y mucho más si no tienen una orientación; por esto es que cuando alguien, sin saber de lo que se ha valido, logra encauzarlas, las gentes *sensatas* empiezan á tomar aliento. Los *«ordeno y mando»* y los *«dispongo»*, por radicales que sean, no asustan ni á los archiconservadores, porque, para ellos, aquello es el mal menor. La *gente de orden* pasa por todo, antes que estar sin gobierno, que por radical que sea, de momento lo apoyarán; no siendo esto óbice para conspirar contra él, y, una vez derrumbado, encausar á sus componentes, en pago de haberles salvado vidas y haciendas.

Por ser uno de los testigos oculares, quizás el que más estuvo al tanto de los sucesos que se desarrollaron en la ciudad de mis queridos hijos, es por lo que voy á narrar y comentar los hechos y las diferentes fases porque han pasado los nueve días de revolución.

En Mataró se hizo causa común con los demás pueblos que gritaban; ¡Abajo la guerra! ¡Viva la paz! Pero aquello, que era sólo una protesta, tomó de pronto un aspecto tan belicoso, que asustó á muchos de sus iniciadores.

Basta de prólogo: vamos a historiar los hechos.

DIA 26
Paro general

Serían las dos de la tarde, que empezó á circular el rumor de que se harían parar todos los trabajos. Efectivamente, en menos de dos horas quedó todo paralizado.

Los que iniciaron el movimiento, que era elemento obrero, nombraron una Comisión para que se entrevistase con el Ayuntamiento á fin de que se suspendiese las fiestas. (Estábamos en la vispera de la fiesta mayor.)

Los concejales republicanos defendieron el criterio de la citada Comisión, y el Ayuntamiento acordó la suspensión de las fiestas.

Al salir el pueblo de la Casa de la Ciudad, se dirigió á la plaza de la Libertad,[2] y desde el balcón del Centro Federal[3] dos individuos de la Comisión le dirigieron la palabra explicando el por qué de aquel movimiento.

Por la noche, en el Centro de Clases,[4] se reunieron representaciones de los partidos políticos y sociedades obreras que habían secundado el movimiento. De aquella reunión salió el acuerdo de que continuara la protesta, pero que los comercios hiciesen sus transacciones. Este acuerdo, aunque fue tomado por gran mayoría de votos, no por esto prevaleció, como se verá en la reseña del día siguiente.

DIA 27

Cierre general.- Quema de casillas de consumos.- Desarme del «somaten».- Asalto á la Zona.

Este es el día de más agitación de todos los de *la revuelta*. Muy de mañana, empiezan los elementos más levantiscos á formar grupos, acordando hacer cerrar todos los comercios, y á este efecto se distribuyen en comisiones que pasan á todas las tiendas el aviso de que á las nueve han de tener cerrados sus establecimientos; orden que se cumple con exactitud cronométrica.

Enteróse la Autoridad, como es natural, de la actitud de los grupos, y llamó á los concejales republicanos para echarles en cara el proceder de las masas. Éstos le demostraron que no tenían nada que ver con lo que sucedía.

Estaban debatiendo, Alcalde[5] y concejales, sobre el cariz que tomaba la protesta, cuando se presentó la Comisión que se había encargado de dirigir el movimiento, diciendo que ella no tenía nada que ver con los revoltosos. Esto contrarió mucho al Alcalde, porque se vió impotente para sofocar aquel motín; no obstante, no declinó el mando en la Autoridad militar hasta la noche.

Circuló el rumor de que por la noche habían llegado frailes y que se habían refugiado en el Hospital. Pronto formóse un grupo de varios centenares de hombres y chiquillos y se fué á registrarlo para ver si en efecto había frailes. No encontrándolos, se dirigió á los fielatos de consumos quemando las casillas.[6]

Una vez quemadas las casillas, exigieron en una tienda que les entregase latas de petróleo, dirigiéndose con él al convento de los Salesianos, pegándole fuego.

Un piquete de la guardia civil al mando de un capitán les salió al encuentro, dispersándolos. Se oyeron algunos disparos, quedando sólo chamuscadas las puertas del convento y se rompieron los vidrios. Los padres salesianos huyeron al campo.

Por la tarde, frente de la Casa de la ciudad, formóse un numeroso grupo en actitud amenazadora, protestando de la guerra de Melilla. La guardia civil estaba en medio de la multitud.

Estaban reunidas las autoridades en el salón de sesiones y acordaron llamar al *Somatent*. Unos ocho individuos del mismo prestáronse á ser pasto del furor popular. Entre éstos había el Secretario del Ayuntamiento, hombre casi popular.[7]

¡Parece mentira que este señor, que sabe lo que son revueltas, se prestase á ir á desafiar el pueblo indignado!

Así que el pueblo vió á los del *Somatent*, empezó á silbarles y á gritar ¡fuera!, ¡fuera! Los del *Somatent*, con una imprudencia sin igual, encararon las armas al pueblo.

Casualidad fué que los del *Somatent* pudiesen entrar en las Casas Consistoriales.

En el momento que la masa rugía como fiera acorralada contra los del *Somatent*, presentáronse varios concejales republicanos, que, subiendo á la Casa de la ciudad, apostrofaron á los del *Somatent* y á los que los habían llamado. Entre otras cosas les dijeron lo siguiente:

«¡Lo que estáis haciendo es indigno! ¡Precipitáis los acontecimientos y se derramará sangre; pero vosotros, sólo vosotros, seréis los responsables!»

El pueblo gritaba furioso contra los del *Somatent*, exigiendo que se volvieran á su casa.

Los concejales republicanos salieron al balcón prometiendo que los del *Somatent* se retirarían.

El pueblo dijo que había de ser sin armas.

Los del *Somatent* asintieron; pero con la condición que los concejales republicanos habían de acompañarles.

Al salir a la calle, la masa abrióles paso; pero así que los tuvieron en medio empezaron á repartirles trompazos, recibiendo alguno varios concejales.

Hubo individuo del *Somatent*, que de no haber mediado un concejal en su favor, exponiendo la vida, lo habrían linchado. Otros se libraron grácias á la ligereza de sus piernas.

El Secretario se salvó de ser arrastrado, grácias á que se metió en una casa –la cual fué registrada varias veces por los *protestantes*– y de ésta escurrióse a otras.

Los concejales republicanos decian á los revoltosos que les habían prometido que dejarían ir libremente á sus casas á los del *Somatent*, y que por lo tanto ellos habían de defenderles porque habían fiado en su palabra.

–¿Qué palabra ni ocho cuartos?– contestaban los *protestantes*.– nosotros protestamos de que nuestros hijos y hermanos vayan á morir en Melilla; y por que protestamos vienen los del *Somatent*, que tienen los suyos en casa, y nos apuntan las armas. ¿Por qué no van ellos, que son tan *patriotas*, á defender la Patria y sus intereses? ¿Es justo que vayamos nosotros, que no tenemos nada? Vaya: ellos y los que les habéis defendido merecéis ser arrastrados.

Cuando los del *Somatent* hubieron desaparecido, empezaron los revoltosos á pedir que se retirase la guardia civil.

El capitán, que hacía esfuerzos para calmar los ánimos, complacióles haciendo retirar la fuerza armada. ¿Por qué accedió á las pretensiones de los *protestantes*? Porque tenía la fuerza comprometida. Habría bastado que la masa se hubiese apretado, para coparlos.

Así que la guardia civil hubo salido de en medio de aquella enorme masa, escogió un punto estratégico para no ser otra vez envuelta. El capitán no se movió de entre los revoltosos, discutiendo con ellos.

Dicho capitán demostró tener buen corazón, por la mesura con que se portó en aquellos acontecimientos; y también demostró tener valor cívico, porque valor se necesita para estar en medio de una masa que le era hostíl y en la que muy cerca de él se decía: *¡mateulo!*

Se ha dicho que la prudencia y el valor lo demostró porque no disponía de suficientes fuerzas.

Cuarenta hombres, bien armados y disciplinados (sin contar los carabineros), es una fuerza nada despreciable.

Cuando la guardia civil se hubo retirado, empezaron los revoltosos á discutir que lo que habían de hacer era ir por las armas que habían dejado los del *Somatent*.

De pronto se oye una voz, potente como la de Danton, y que en medio de aquella algarabía impone un silencio sepulcral. Empieza diciendo «¡Pueblo! ¿No quieres armas? Pues aquí (señalando la Casa de la ciudad), hay las que han dejado los del *Somatent*. Vamos por ellas».

¡Cosa singular! Este hombre que dirigió la palabra al pueblo, que fué escuchado con atención y que nadie se opuso á lo que dijo, jamás había hablado en público, nadie le conocía como político ni como obrero militante.

¿Qué motivos le impulsaron á presentarse como caudillo, aunque de momento, ante aquella enorme masa? Tenía un hijo en Melilla.

Los *protestantes* nombraron una Comisión de tres individuos para que en su nombre exigiese á la Autoridad la entrega de las armas que los del *Somatent* habían dejado, pasando dicha Comisión en seguida á hacer la demanda, cosa que la Autoridad les denegó, aunque no rotundamente.

Entre la Comisión y las Autoridades pasaron escenas cómicas. Los individuos de la Comisión tomaron asiento, y uno de ellos notó que un compañero suyo no se había descubierto y la invitó á que lo hiciera, contestándole el aludido: «no tengo la costumbre de hacerlo nunca».

Autoridad y Comisión debatieron bastante tiempo. Los de la Comisión exigían las armas en nombre del pueblo, y la Autoridad les decía que la Ley no les permitía entregarlas.

El Alcalde, después de mucho discutir, les propuso que las cerrarían en un armario y que les entregaría la llave; y como no se conformaron, les preguntó si tenían confianza en él, y le contestaron que no; añadiendo uno: «¡Confianza! Lo que es yo ni me fio de la camisa que llevo».

En vista de que no se entendían, marchóse la Comisión a dar cuenta de su cometido al pueblo.

Así que la Comisión se fué, el Alcalde mandó llamar á un armero para que desmontara aquellas armas; cosa que quedó hecha en poco rato.

Los revoltosos mandaron otra Comisión con el *ultimatum* de que querían las armas. Después de dar largas al asunto, la Autoridad consintió en entregarlas. Entonces entraron los revoltosos y se las repartieron, pero desmontadas; quien llevaba un cañón, otro una culata y el de más allá un martillo, mostrando estos desechos como trofeos de una gran batalla.

¡Qué tiempo y qué energías tan mal invertidos!

Mientras se estaba discutiendo la entrega de las armas de marras, varios individuos aprovecharon el tiempo arrancando la vía férrea y cortando los alambres del telégrafo.

Llegó la noche y cerróse la Casa de la ciudad, cosa nunca vista, y el Alcalde entregó el mando á la autoridad militar.

Fuéronse los revoltosos y los no revoltosos á cenar, y algunos de los primeros se dieron cita en el cementerio; pero fueron tantos los que acudieron á la cita macábrica, que no tomaron ningún acuerdo, porque no tuvieron confianza unos con otros.

Un muy íntimo amigo mío me contó lo que sigue:

«Serían las diez de la noche, cuando pasó por mi casa un individuo perteneciente á la gente de *orden*, y me dijo: –¿Qué hay de nuevo? (Esta era la pregunta de reglamento.)

»–No sé nada– le contesté.

»–Esta gente –objetóme el del *orden*– traen algún plan maquiavélico.

»–¿En qué te fundas? –le observé.

»–En que van llegando –contestóme– de dos en dos á la plaza de la Libertad y allí se quedan; por algo se concentran.

»Fuíme á dicha plaza y, efectivamente, aquello era un espectáculo extraño. En las ramblas y plaza de la Libertad circulaban sombras, bultos, fantasmas; á dos pasos no se distinguía nada ni nadie. Conocíanse los individuos más por el timbre de la voz que por la fisonomía.

»Al poco rato de pasearme, acercóseme un individuo, que para reconocerle tuvo que decirme su nombre (y eso que todos los días hablábamos), diciéndome que unos individuos preguntaban por unos *revolucionarios*, y que no encontrándolos había creído que debía presentármelos.

»Hiciéronme los desconocidos varias preguntas referentes al movimiento; y si había algún plan político, y si disponíamos de fuerzas para ir á otro lado. Tuve que contestarles negativamente á todo cuanto me preguntaban.

»Les dije: aquí no hay orden ni concierto, ni dirección ni nada; nadie obedece á nadie, todos son jefes de sí mismos.

»Continuaba hablando con mis desconocidos, cuando oímos, del lado de la casilla llamada *den Mataró*,[8] cierto murmullo. Mis compañeros y yo nos acercamos allí, y pronto vimos, sin distinguirlo, á uno que subió á la muralla que hay al lado de la citada casilla (á aquella hora y en aquella parte el reflejo de la luna recién salida hacía que se conocieran las personas, dirigiendo la voz al público, diciendo poco más o menos lo siguiente:

«Aquí somos gente de sobras para llevar á cabo cualquier empresa; lo primero que hemos de procurarnos son armas. En la Comandancia militar las hay, debemos ir por ellas. El que no esté *arreglado* que se vaya á *arreglar*. Quien quiera que me siga.»

»Dicho esto, saltó de la *tribuna* dirigiéndose á la Zona militar[9] él y muchos de los allí reunidos que le siguieron.

»¡Lástima de valor empleado en tan descabellado plan!

»Visto lo antedicho, me dirigí á mis desconocidos y les dije: ya lo veis, esto es el disloque. ¿A quién se le ocurre hacer un *mitín* en plena calle para ir á asaltar un fuerte y que desde el cual le oyen perfectamente? Para mí esto tiene tanto de locura como de valor.

»Me despedí de mis compañeros diciéndoles: esta gente está loca y yo todavía aprecio la vida; y, por lo tanto, no estoy dispuesto á sacrificarla estérilmente.

»No habría andado doscientos pasos, cuando oí varios tiros. Era la manera como todo el mundo, menos los del *mitín*, creía que los de la Zona los recibirían, al ir aquellos á pedirles las armas, aunque fuese en nombre del pueblo. Al pueblo se le atiende cuando lo domina todo.»

Dícese que había carabineros parapetados en varias calles y que fueron los que hicieron fuego. Por fortuna no hubo más que un herido.

También se aseguraba aquellos días, y que había señales evidentes en la pared de enfrente, que los padres Escolapios hicieron un nutrido fuego contra la masa, lo que no se confirmó.

La guardia civil patrullaba por las calles y cuando los revolucionarios fueron á la Zona se parapetó en la muralla en que éstos hicieran el *mitín*.

Cuéntase que un *revolucionario*, que no tuvo *bemoles* para seguir a sus compañeros, confundió á la guardia civil con un grupo de los revolucionarios y acercándose á ellos les dijo: *¡Jovenes! ¡Ahora!* En aquel momento, fuese por casualidad, ó por lo que fuese, la guardia civil hizo una descarga.

Al oir nuestro hombre la descarga huyó gritando: ¡ay, que me han herido!, ¡ay, que me han herido!

Fué tanto el alboroto que promovió con sus gritos lastimeros, que un ciudadano abrió las puertas de su casa y le hizo entrar. Acudieron varios vecinos con vendajes. Empezaron a desabrocharle, y no encontrándole sangre, le preguntaron en dónde tenia la herida. En el bajo vientre he de tenerla, dijo, y que me ha de haber manado mucha sangre, por lo mojado y débil que me encuentro.

El que le desabrochó los pantalones dijo: –La bala debe haberle interesado los intestinos.

–¿En qué te fundas? –le preguntaron sus vecinos.

–En que lo que tiene pegado al cuerpo –contestóles– más bien parecen excrementos, por el hedor que despiden, que sangre.

El que lo reconoció, cansado de no encontrarle la herida y sí sobras de excrementos, le dijo: –Vete á tu casa y que tu mujer te lave, porque te has ca..do.

Dícese que el revolucionario de marras respecto de su *herida* cuenta lo siguiente:

–He oído contar que la impresión que produce la herida de bala de mauser es la de un pellizco y que al mismo tiempo se siente uno mojado: he ahí el por qué me creía, y con fundamento de causa, por lo mojado, que estaba herido.

Uno de aquellos días varios ciudadanos estaban en el Parque comentando el hecho que dejo escrito, cuando se presentó el *interfecto*; y uno de los concurrentes le preguntó si era verdad lo que se contaba de él, contestándole el aludido.

–Lo que a mí me pasó pasa á cualquiera. Lo que hay es que si me hubiese pasado de tú á mi, de seguro que no me hubiera ca..do.

DIA 28
Los trescientos marselleses

Este es el día de más zozobras para la gente pacífica. Se pasó una parte de la mañana, comentando los hechos del día anterior, y en particular los de la noche.

A los sobresaltos del día anterior sucedió la calma; calma que no satisfacía á nadie.

Serían las once de la mañana, que las ramblas y la plaza de la Libertad estaban llenas de gente del pueblo que discutía con calor los hechos del día anterior. El espectador que recorría de grupo en grupo y no era sospechoso á los que los componían, pronto se hacía cargo de la excitación que dominaba en la masa. En todos los corros dominaba el ardor bélico. No había casi nadie, al decir de ellos, que el día anterior no hubiese realizado una hazaña.

Pronto circuló el rumor, y con insistencia, de que los más belicosos habían salido de la ciudad en busca de armas, y que una vez las tuviesen se reunirían en la riera de Argentona y que por la noche entrarían á sangre y fuego en la ciudad.

A las dos de la tarde no se hablaba de otra cosa que de los 300 *marselleses* que por la noche habían de entrar en Mataró.

En casa del Presidente del Partido Federalista Radical se reunieron varios prohombres de este Partido, del Socialista y del Autonomista Republicano; partidos que habían secundado el movimiento de protesta contra la guerra.[10]

Los allí reunidos cambiaron impresiones referente á lo que había que hacer ante la amenaza, que iba de boca en boca, de que los 300 *marselleses* obligarían á los concejales republicanos á ir al frente de ellos.

El Presidente de los Federales, y á la par concejal, decía en tono irónico:

–«Quieren que sea guerrero por fuerza. No sé si están enterados, estos *marselleses* que se han propuesto obligarme, que en la milicia me dieron por inútil porque no servía para esos trotes.»

Otro concejal añadía:

–«Lo que es yo estoy conforme en ir con ellos, pero quiero saber á qué van y á dónde.»

Otros decían que lo que se debía hacer era ir á encontrarlos y convocarlos á un *mitin* al aire libre y ver si se les hacía desistir de entrar en Mataró en son de amenaza.

Despidiéronse los reunidos sin tomar determinación alguna.

Al caer de la tarde, presentóse en casa del citado Presidente un hombre, de grandes prestigios dentro del republicanismo del Distrito de Mataró, para cambiar impresiones y ponerse en contacto con los republicanos de ésta.

Pronto los dos hombres se entendieron. La entereza con que el forastero, casi viejo, hablaba en favor de la República y que estaba dispuesto á sacrificar su vida, si fuese preciso, en aras del ideal, no pareció sino que por encanto hubiese inoculado sus energías al que momentos antes estaba anonadado.

Determinaron nuestros dos hombres ir, por diferente camino, á reunirse con los insurgentes.

¿Que se propusieron al ir á encontrar á los revolucionarios? Pronto lo sabremos.

Los dos eran republicanos federales y representaban á otros republicanos: el forastero representaba á los revolucionarios de varios pueblos del Distrito y el otro al partido más numeroso y más radical de la localidad. Por lo tanto, uno y otro, como hombres de ideales y por lo que representaban, tenían la obligación de mirar si aquel movimiento, que hacia tres días que duraba, sin que tomara ninguna orientación, lo encauzaban en pro de la República.

Antes de llegar el Presidente al punto de reunión, encontróse con un *marsellés*, que se retiraba triste y cabizbajo, preguntándole por sus compañeros, el *marsellés* le dijo que habían formado varios grupos y que no se entendían, por lo cual él se retiraba.

El Presidente convenció al *marsellés* de que fuese en busca de sus compañeros, porque tenía que exponerles un plan.

Cuando el *marsellés* volvió con varios compañeros suyos, también llegó el forastero.

Después de saludarse, el Presidente les dijo:

–Supongo que sois muchos más que los que aquí presentes.

–Los otros –le contestaron: –ya están en sus puestos esperando la consigna para entrar en Mataró.

–¿Qué es lo que os proponéis?

–Atacar varios puntos á la vez.

–Habéis hecho tarde, porque en todos los puntos que vayáis os recibirán á tiros: están bien parapetados y además tienen buen armamento; en cambio vosotros disponéis de armas casi inofensivas y muchos ni siquiera las sabéis manejar.

Tomo la palabra el forastero y dijo:

–Yo ya soy viejo y poco perdería con sacrificar mi vida; pero no puedo aconsejar que la perdáis estérilmente, los que sois jóvenes y padres de familia, porque vuestros hijos os necesitan. Por lo tanto, si no se pone algún hombre de arraigo en Barcelona al frente de éste movimiento, debemos quedarnos a la espectativa.

–Entonces –contestaron los *marselleses*–¿A qué habéis venido?

–A lo siguiente –contestóles el Presidente: –si vuestra actitud es en favor de la República, deponed las armas, y seguiremos luchando; y sin derramar una gota de sangre conseguiremos lo mismo.

–Y entre tanto –le dijeron los *marselleses*– la guardia civil y demás fuerzas nos ametrallarán y nos moriremos de hambre.

–Si me apoyáis –dijoles el Presidente– ni os ametrallarán ni nádie le faltará de comer.

Observó un *marsellés* que no estaban todos los insurgentes y que había que avisarles; lo que hicieron al momento.

Mientras aguardaban á los demás, despidiose el forastero, encargando que lo que se acordase debía cumplirse.

Una vez reunidos, díjoles el Presidente: –¿todas las fuerzas están aquí?

–Faltan los de un grupito –contestaron– que obran por su cuenta.

–Yo que me creía –dijoles el Presidente– encontrarme con 300 *marselleses* bien armados, veo que he de quitar un cero. ¿Y tan poca gente queríais ir á atacar edificios que parecen fortalezas?

–Y todavía sobramos –le contestó un bravucón: –si éste tarda un momento más en llegar (señalando a los que había ido á buscar) habríamos mandado al otro mundo á cuatro *cosacos* que van por la carretera en dirección a Mataró.

–Pero no lo habéis hecho, –objetóle un guasón.

Dejáos de discusiones –observóles uno– y que se nos diga porqué hemos sido llamados.

Se puso á discusión la proposición del Presidente y fué aceptada, –aunque por algunos á regañadientes,– con la condición de que todos harían con las armas a sus casas.

Se fué el Presidente de Mataró á cumplir una misión que no es del caso explicar, encargando á los insurgentes que le aguardasen, que él volvería.

Por el camino encontróse con dos concejales republicanos que iban en su busca. En pocas palabras les puso al tanto de lo que pasaba y á lo que iba y se fueron juntos.

Cumplida la misión, volvió al Presidente á la riera de Argentona en busca de los *marselleses*, los cuales se habían amotinado y á algunos se les había disparado el arma. Todavía tuvo que descargar la de alguno que nunca las había visto más frescas.

Milagro fué que no hubiese desgracias, hijas de la inexperiencia.

Hombres que blasonáis de revolucionarios y que decís que sois de *«armas tomar»*: en vez de pasaros las fiestas en el café o en la sociedad jugando, debéis dedicaros al *sport* de la caza, que á lo menos aprenderéis el manejo de las armas y conoceréis el monte y sus veredas; que si alguna vez tenéis que huir, á lo menos no necesitaréis guías, que siempre es un inconveniente.

Cuando los pocos que quedaban (los más listos habían marchado uno tras otro) tuvieron las armas descargadas, tres individuos, mozos de huertas, dijeron que ellos no habían comido y que no cenarían porque sus principales no les abrirían las puertas.

–Podéis venir á Mataró –les dijo uno– que en cualquier taberna comeréis algo.

–¿Como quieres que puedan comer –observóle el Presidente– si habéis hecho cerrar todos los establecimientos? No por esto os habéis de quedar sin cenar: venid conmigo y cenaréis en mi casa.

Cada mochuelo se fué á su olivo y el Presidente á hacer de Lúculo pobre con sus convidados. Cuando éstos hubieron comido (serían las doce) se marcharon de la casa del Presidente y éste salió á dar un paseo por las ramblas, en las cuales había algunos grupos que comentaban lo sucedido. Al pasar por la Rambla de Castelar,[11] oyó el siguiente diálogo:

–Nos han vendido –decía uno, –y otro le contestaba: –¡Yo que tenía tantas ganas de vaciar varios vientres!

¡Cosa singular! El patrono del que quería vaciar barrigas, el día del *Somatent* contaba con él para ir contra el pueblo.

Ninguno de estos que decían que se los había vendido, formaba con los insurgentes.

DIA 29
Asalto de una tahona.-
El pueblo se apodera del Ayuntamiento.

Todos los ciudadanos que no estaban al tanto de lo que en la noche anterior había pasado con los insurgentes, se admiraban de la tranquilidad que había reinado.

Fué tanta la confianza que el pueblo *indiferente* recobró porque en la noche anterior no se habían cumplido los vaticinios que se habían propalado, que los comercios abrieron las tiendas al público, y las mujeres fueron á la compra como otro día festivo cualquiera; pero pronto cambióse el aspecto.

Se hizo correr el rumor de que se expendía carne nociva, fundándose los que lo aseguraban, en que el día anterior no se había sacrificado ninguna res.

Los que más calor daban á lo de la carne, eran los carniceros que no la tenían para expenderla.

Serían las siete de la mañana, que el Presidente

estaba conversando con varios amigos en la plaza de la Libertad, cuando vió venir un individuo (que se hizo popular en aquellos días: unos le llamaban el Alcalde, otros el General; y todo porque con su entereza ponía *orden* en muchos que querían aprovecharse de aquel desorden, y en particular en algunos comerciantes que querían hacer su agosto.)

Preguntóle el Presidente á qué iba tan de prisa.

–A buscar el Inspector de la carne –contestóle el aludido.

El Presidente le dijo que se volviese á la plaza, que él iría por el Inspector.

Este hombre, que á una indicación del Presidente volviose á la plaza, era el revolucionario más temible, por lo valiente, que había en Mataró. Pero este hombre, que es más valiente que Antar, es un republicano disciplinado y esclavo de su palabra; y considera al Presidente como su jefe, y además era de los de la riera de Argentona y de los que prometieron al Presidente ayudarle en todo. Nos consta que éste tenía y tiene absoluta confianza en este desgraciado individuo, que al escribir estas cuartillas todavía está desterrado.

Presidente é inspector recorrieron las plazas mercado, y de la inspección resultó que todas las materias que se expedían eran buenas.

Un observador que hubiese dado la vuelta por las plazas habría notado que el ánimo del público podíase clasificar de la siguiente manera:

Una parte era amante de la violencia, del asalto, quizás del robo. En las tiendas en que se expendían carnes, con el pretexto de que eran nocivas se aglomeraba cierto público en actitud amenazadora y con miras al cajón, y que gritaba: –¡que se cierren las tiendas, que si no podemos comer nosotros, que no coma nadie!

Este público no era republicano, ni socialista, ni siquiera era obrero: eran los que en todas las revoluciones van á reraguardia para no exponerse, y si tan sólo sacar raja; eran los que, sin ideal, forman en las revueltas para deshonrarlas con sus granujerías.

La otra parte se componía de los que todas las fiestas van á la compra y de varios que se habían propuesto dar forma á aquel disloque.

Estaba prohibido hacer pan y alguna tahona[12] lo hizo. En una de ellas fué una mujer á comprarlo y no quisieron verdérselo, so pretesto, según se dijo, de que el que tenían era para los señores. Al salir la mujer de la tahona, contó á un grupo que había allí cerca, lo que le había pasado. Acababa de concluir su relato, cuando salió de la indicada tahona una sirvienta con dos panes. Ver esto el público y asaltar la tahona, fué todo uno. Apostrofaron al dueño y se llevaron bastantes panes, no todos.

En tiempo de la Revolución francesa el pan escaseaba mucho. Cerca de la Convención había una tahona que hacía unos panecillos que eran sólo para los diputados y los vendía á un precio exhorbitante. Pero el usurero no contaba con la huéspeda, y la huéspeda era el pueblo que un día asaltó la tahona y arrastró al dueño por las calles de París.

Pronto se propagó la noticia del asalto á la tahona, formándose un numeroso grupo en la plaza de la Libertad comentando el hecho. Unos lamentaban el cariz que tomaba aquel movimiento, vaticinando que pronto degeneraría en el asesinato y en el robo; otros, que el hambre más espantosa reinaría en las casas de los obreros; los de más allá decían: mejor, porque así iremos á las casas de los ricos á buscar provisiones.

Tomó la palabra uno que hacía alarde de haberse apoderado de un pan, y lo mostraba diciendo:

–El que tenga gana que haga como yo; solamente los cobardes se lamentan y mueren de hambre.

El Presidente, que estaba atento á lo que pasaba, tomó cartas en el asunto, diciendo;

–Tu acción es la razón de la fuerza. Con el mismo derecho que te has apoderado de este pan, podría yo quitártelo, y otro, también con el mismo derecho, quitármelo á mí. ¿Qué resultaría de todo esto? Una lucha de fieras.

–¡Pues qué! ¿Acaso –objetó uno– nos hemos de estar cruzados de brazos y morirnos de hambre, mientras hay almacenes que están repletos de municiones de boca? Esto sería ridículo y cobarde.

–Nadie ha de morirse de hambre –observó el Presidente– ni siquiera padecerla. Si se va al asalto, correrá sangre y no por eso comeremos todos, mientras que, de otra manera, nadie quedaría sin comer.

–¿Cómo lo harías –le objetaron– para que todos pudiésemos comer?

–Es muy sencillo: –les contestó el Presidente– estamos en el cuarto día de revuelta y no sabemos los que puede durar, y todavía no nos hemos preocupado de dar una orientación á este movimiento.

–¿Por qué no lo hacéis? –le contestaron.

–Porque –añadió al Presidente– no hay quien tenga ascendiente sobre la masa popular; porque nadie obedece á nadie, y porque no hay un hombre que sea capaz de convocar al pueblo.

–¿Por qué no lo haces tú? –le dijeron.

–Porque no soy orador y aunque me lo propusiera, nadie me apoyaría.

–Aquí hay –le dijeron– representación de todos los partidos y sociedades que se adhirieron al movimiento de protesta, que de seguro te apoyarían.

–Si es así –objetóles el Presidente– ya podemos ir á reunirnos.

A los quince minutos salía el Presidente al balcón del Centro Federalista Radical,[13] que da á la plaza de la Libertad, diciendo:

–Reunidos varios individuos que representamos los partidos políticos y sociedades obreras adheridas á la protesta contra la guerra, hemos acordado convocar al pueblo en esta plaza para tratar de las subsistencias y de sí hemos de seguir luchando: la reunión será á las diez.

El Presidente tenía un plan, que sometió á la aprobación de los que se habían reunido, el cual fué aprobado.

Él mismo fué a ver al Presidente del Centro de Agremiados, para ver si quería coadyuvar á la obra que iban a emprender; cosa que aceptó al momento el citado Presidente de los Agremiados y concejal á la vez.[14]

A las diez en punto salió el Presidente con sus compañeros al balcón del citado Centro y dirigió la palabra al inmenso público que estaba reunido en la plaza de la Libertad, diciendo:

–Ciudadanos: Los representantes de los partidos republicanos, Federalista y Autonomista; Socialista y Agrupación Anarquista y Sociedades Obreras, me han

encargado que os expusiera el siguiente plan para ver si lo aprobáis:

–¿Estáis conformes en seguir la protesta contra esa inicua guerra que es azote de los desheredados?

–¡¡Sí!! –contesto el pueblo.

–¿Estáis dispuestos á luchar mientras en Barcelona se luche?

¡¡Sí!! –también contesto la multitud.

–Pues, para luchar es indispensable comer, porque al que no come le faltan las fuerzas para la lucha. Por lo tanto, las entidades, ya citadas, junto con los concejales republicanos apoyados por el pueblo, van á tomar posesión de la Casa de la ciudad, y mañana empezará el reparto de bonos para todos los necesitados. Para que esto sea realizable, es necesario que todos los establecimientos que expenden materias de primera necesidad estén abiertos hasta las diez de la mañana.

–¿Estáis conformes con lo expuesto?

–¡¡Sí!! –fué la respuesta que dió la masa.

Otro concejal dirigió la palabra al pueblo, diciendo:

–Si en Barcelona se da el grito de *¡viva la República!*, estad seguros de que también se dará aquí, aunque de hecho ya la tenemos; sólo falta proclamarla oficialmente.

Con una salva de aplausos contestó el público á las palabras del orador.

Acto seguido, los que habían convocado al pueblo, y que de aquí en adelante los conoceremos por la *Comisión Popular*, se dirigieron á la Casa de la ciudad á tomar posesión.

Al poco rato de funcionar la Comisión, presentóseles el Alcalde, á quien el Presidente le dijo:

–Ya lo ve; hemos venido á recojer lo que ustedes abandonaron; pero no tema, que pronto le devolveremos el mando. A menos que se proclamase la República...

–Ya pueden continuar –le contestó el Alcalde– y que buen provecho les haga.

Aunque el Alcalde dijese lo que antecede, no estaba dispuesto, así como así, á que los *demagogos* dictasen disposiciones sin su visto bueno, porque al poco rato dijo al Presidente:

–Todo esto me va muy bien, pero con la base de ir mañana á trabajar.

–No seré yo –le contestó el Presidente– quien lo aconseje, á lo menos por ahora. Si á usted le parece, puede salir al balcón y proponerlo.

–Hombre objetó el Alcalde– si lo hiciera, no creo que me pasara nada, porque creo que no soy impopular.

Pretensiones de Alcalde de real orden.

Iba la Comisión ordenando disposiciones haciendo caso omiso del Alcalde; cosa que éste notó y dijo:

–Parece que estoy de sobras y por lo tanto me retiro.

–Aquí –le contestaron– nadie está de sobras. En cuanto á retirarse, puede usted hacerlo que mejor le plazca.

No haría treinta minutos que la Comisión estaba en funciones, que se les presentó un individuo de Dosrius pidiendo permiso para trillar trigo. La Comisión le contestó que no se ocupaba de nada que no fuera de Mataró y que con los que se había de arreglar era con los de su pueblo.

Esto prueba la importancia de aquel movimiento.

Una de las primeras medidas que tomó la Comisión, fué la de reunir á los almacenistas de artículos de primera necesidad, para saber con lo que podían contar. De esta reunión salió la iniciativa de abrir una suscripción, para sufragar los gastos de los bonos; cual suscripción arrojó la suma de siete mil pesetas.

Estaba reunida la Comisión para nombrar su Presidente, que lo fué por unanimidad el concejal y Presidente del Centro Federalista Radical, cuando se les notificó que algunos individuos recorrían los estancos pidiendo tabaco, y que cuando lo tenían decían que el pueblo pagaba. Pronto la Comisión puso coto á aquellos desmanes, que no volvieron a repetirse.

Algunos individuos de la Comisión pasaron la tarde y parte de la noche del primer día en asumir la dirección de aquel gran movimiento, y en resolver asuntos, quizás los de más transcendencia y de carácter no publicable. ¡Qué difícil es aunar voluntades y caracteres díscolos por temperamento y bravucones ante un público!

DIA 30

Documento histórico.- Repartición de bonos.

Muy de mañana la Comisión ya estaba en la Casa de la ciudad preparando el reparto de bonos.

Serían las siete de la mañana que se presentaron varios individuos ante el Presidente diciéndole que los templos estaban abiertos, y que si no los hacía cerrar, ellos lo harían.

El Presidente envió un empleado del Municipio al Alcalde, para que indicase al Arcipreste que era una imprudencia el abrir los templos.

El Alcalde, que de seguro estaba molestado por lo del día anterior, le contestó que él ya no era nada, y que en todo caso lo indicase al Comandante militar.

Dada la contestación del Alcalde, el Presidente llamó á un escribiente, indicándole que redactase lo que sigue:

«La Comisión Popular, encargada de la conservación del orden durante las actuales circunstancias, previene a usted que, al igual que los demás establecimientos en que se expenden artículos de primera necesidad, se abstenga de abrir al público el templo de su dirección, mientras dure el actual estado excepcional, si no quiere exponerse á desagradables sucesos.»

Púsose el sello del Ayuntamiento á la expresada circular, y se envió una á cada iglesia.

Casi todos los diarios de Barcelona, y de otros puntos de España, hicieron referencia de este documento; aunque ninguno lo conocía, porque hasta el presente ha estado inédito.

Conste que la Autoridad eclesiástica tuvo el buen acuerdo de acatar esta circular; y conste también que ninguno de estos documentos obró en el proceso que se abrió después de los acontecimientos.

El asunto que más trabajo ocasionó á la Comisión fué el de la distribución de los bonos. Era tanta la aglomeración de gente que acudió, que se estrujaban unos á otros para ser los primeros.

Aunque la Comisión les indicara que para todos habría, no por esto cesaban los empujones y los gritos.

Apenaba el alma del espectador, el oir las acusaciones que se dirigían unos á otros.

Decían unos: –Mira, aquella es la amiga de un

carabinero, que de seguro nos ametralló, por lo tanto no hay que darle bonos.

–¿Has oído á aquella –añadía otra– que ha dicho que son siete de familia? No son más que tres. Esto es robar.

–¿Qué no ves la Picora? –decía la de más allá: –¡Que barra tiene! Nada menos que es propietaria de dos casas.

Otros gritaban: –¿Pero los gitanos también han de venir á buscar bonos?

Todo esto procuraban que lo oyesen los de la Comisión. El Presidente les calmaba diciéndoles:

–No os preocupe que haya quien obtenga más bonos de los que necesite; que para todos habrá. Os sabe mal que la amiga del carabinero venga por bonos; quizás la pobre no tiene qué comer. Aquella que decís que es propietaria y viene por bonos, tenedle lástima, que con sus casas y todo debe ser una desgraciada. Tampoco quisiérais que los gitanos percibiesen bonos, ¿verdad? Pues ¿de qué han de comer? Habéis de saber que en estado normal casi viven de bonos; lógico es que también los obtengan.

A los que repartían los bonos también les molestaba que hubiese quien adquiriese más de los que necesitaba, y el Presidente les decía:

–No les escaseéis un bono, porque todo lo más que pueden adquirir son provisiones para un par de días, que bien las habrán de menester, y con todo no lograran resarcirse de los jornales que habrán perdido.

Con tanto *derroche*, como se ha dicho que se hizo de bonos, en cinco días se repartió por valor de unas diez mil pesetas.

¿Que representa esta cantidad, ante el orden, la tranquilidad y el buen humor que reinó durante los cinco días que la Comisión mandó?

Solamente los que huyeron, los cobardes que no se atrevieron á salir de sus casas en aquellos días y los que aconsejaban á algunos individuos de la Comisión que no venía de mil pesetas, son los únicos que en los días del terror blanco se atrevían á decir que se había hecho un derroche de bonos.

Que el pueblo lo tenga presente.

DIA 31
El cañonero «Temerario».- Alarma que produjo

El pueblo, por la mañana y por la tarde, salió al campo á expansionarse, ya que en la ciudad no podía divertirse.

Hubo varias alarmas. La primera la motivó el cañonero *Temerario*, que vino á traer y recojer la correspondencia. Como que nadie sabia a lo que venía hasta que se hubo marchado, dió ocasión á varios infelices, ó mal intencionados, para decir que la Comisión se los había vendido. Esto es moneda corriente en todas las revueltas.

Todos los días se presentaban forasteros trayendo noticias alarmantes. Todo lo que contaban era estupendo, lo mismo si era de Barcelona que si era de otra localidad. Por supuesto, de todo lo que contaban, ellos eran los protagonistas, Pero no se les hacía caso, porque la Comisión estaba al tanto de lo que pasaba en Barcelona, que era el punto de mira.

Presentóse un forastero que empezó á emprenderlas contra los de la Comisión, diciendo que ya estaba harto de que dos ó tres lo mangoneasen todo y que él era capaz...

Objetóle un oyente: –los de esta localidad hemos hecho unas bases por las que nos regimos. Por lo tanto, si viene un forastero, ha de atenerse á ellas, ó de lo contrario marcharse.

–¿Y si no me conformase? –dijo el forastero: –porque soy capaz...

–De nada no sois capaz –objetóle el que le había interrumpido; –vamos á ver: ¿En dónde habéis estado estos días en que nosotros nos jugábamos la vida?

–Estaba –contestó– en donde me daba la gana.

–¿Sabéis –objetóle dirigiéndose al corro que lo escuchaba– en dónde estaba? *Tancat dins un armari. ¿Que no sentiu la pudó que fa de florit?*

El público rióse á carcajadas y el forastero se escurrió.

De episodios como este hubo varios.

Otra alarma hubo, y la motivó una barca que llevaba pasajeros, á quienes, al desembarcar, se les exigió que se descubriesen; cosa que tres hicieron en seguida saltando a tierra; pero los demás, en vez de descubrirse, obligaron al patrón á que se hiciese mar adentro. Hubo tiros, carreras y sustos. Hasta en la rambla Castelar un *valiente* disparó, ó se le disparó, el revolver.

Tres individuos de la Comisión se personaron ante los individuos que habían desembarcado, para enterarse de quienes eran, los que quedaban en la barca.

Los que habían desembarcado dijeron ser comerciantes de vino de San Feliu de Guixols, y que los que quedaban en la barca eran curas ó frailes.

–¿En qué os fundais? –les dijeron los de la Comisión.

–En lo siguiente –contestó uno de los tres– estábamos en el muelle de Barcelona esperando que alguna embarcación saliese con dirección á San Feliu, cuando nos notificaron que había una barca en la que cabían tres pasajeros y que iba á San Feliu; ya no quisimos saber más: á embarcarnos tocan. Al poco rato de navegar, los siete pasajeros que ya encontramos en la barca sacaron un libro cada uno, se persignaron y se pusieron á rezar. En vista de esto, nosotros hemos dicho que de ninguna manera podíamos desembarcar en San Feliu, porque, á lo que menos nos exponiamos, era á ser apedreados, y que por lo tanto debíamos desembarcar en otro punto. Esto es todo cuanto os podemos decir y el por qué de nuestro desembarco.

Pronto circuló la noticia de que había una barca que quería desembarcar frailes, por lo que se aglomeró mucha gente en la playa esperando la barca, que ya no volvió á aparecer.

Propalóse, y con insistencia, la notícia de que los carlistas estaban armados para ir á defender el desembarco de los citados frailes.

Se fantaseó tanto la *actitud* de los carlistas, que algunos timoratos llegaron á creer que la Comisión sería atacada por los partidarios de don Carlos.

Si á uno de estos que les está vedado referir las cosas tal como se las han contado, le decían: -he visto á cuatro carlistas conversando, él añadía: –he visto ocho carlistas armados. Y si lo contaba á otro de su fuste, no sé lo que éste añadiría. Es decir, sí que lo sé. Añadiría lo que contaré, que es lo que pasó este día cuando lo de la barca.

En el Centro Federalista Radical, que era el punto de reunión de los que dirigían el movimiento, se presentó un

individuo que iba á todo escape gritando: *¡¡armas llargas!!*, que los carlistas han asaltado la Casa de la ciudad.

Aquello fué el delirio: unos huyeron, otros se fueron á la Casa de la ciudad á ver lo que pasaba; y no había pasado nada de las notícias alarmantes que hacían reir á los de la Comisión.

El Presidente decía á los que traían noticias del asalto: –no os preocupe lo que puedan hacer los carlistas, que la mayoría de ellos y sus familias lo que han hecho ha sido marcharse... Por si acaso...

DIAS 1 Y 2 DE AGOSTO
Ultimos días

Estos dos días se pasaron tan pacíficamente, que no sucedió nada digno de contarse.

El trabajo de la Comisión fué el de repartir bonos y denegar permisos para la circulación de tartanas; también se cuidó de la administración de consumos, enviando a buscar á los que con la quema de las casillas pudiesen haber hecho su agosto, porque la intención del pueblo al quemarlas no era para que los comerciantes se aprovechasen.

El Presidente iba preparando algunas reformas, tan radicales en materia de empleados y en otros órdenes, que hasta tenía inquietos á parte de los suyos.

Por fortuna para algunos empleados de primera fila, pronto las cosas volvieron, en la Casa de la ciudad, como estaban antes de la revuelta.

Se ha acusado al Presidente de que creía que la República era un hecho. Nos consta que yerran los que tal dicen. Al segundo día de haber tomado posesión de la Casa de la ciudad, ya empezó á preparar la retirada de los que pudiesen ser acusados de revoltosos. Retirada que se efectuó mientras tomaban posesión del Municipio las fuerzas de la guardia civil que había traído el cañonero *Temerario*.

Mientras duró el mando de la Comisión Popular, pasó toda la *ola roja* por la Casa de la ciudad, y ni siquiera se cambió de sitio ni el cuadro del rey, ni del cardenal Vives, ni desapareció el valor de una pluma de escribir.

Esto honra mucho á la *plebe*.

El día 2 de agosto circuló parte de la prensa de Barcelona.

Presentóse un vendedor de periódicos con un gran paquete de números de *El Liberal*, con la intención de vocearlo por las calles. El público se opuso á que se vendiera ningún periódico y acompañaron al del paquete á la Casa de la ciudad. En aquel entonces el Presidente no estaba y le mandaron recado para que se presentara, lo que hizo el momento. Antes de llegar al Municipio, ya le enteraron de lo que pasaba, y le participaron, los que cuidaban de mantener el orden, que si se vendía ningún periódico arrastrarían al que lo intentara.

Para solucionar aquel asunto, el Presidente compró todos los periódicos y los encerró en un armario de la Casa de la ciudad.

El Presidente se comprometió, ante los insurgentes de la riera de Argentona y ante el pueblo en la plaza de la Libertad, á cumplir el programa que les había expuesto tanto á unos como á los otros; y lo cumplió al pié de la letra. El programa era sencillo de ejecutar: seguir la suerte de Barcelona; y para saber de cierto si todavía luchaba ó había sucumbido, la llegada de la prensa era señal evidente de que se trabajaba, y la fuerza que desembarcaba el *Temerario*, que ya estaba pacificada. En vista de esto, era hora ya de abandonar la Casa de la ciudad.

Llegó la fuerza y en seguida se posesionó del Municipio y obligó á los comercios á abrir las tiendas é hizo proclamar, por medio de un bando, la ley marcial.

EPILOGO

Ya pasaron los días de la revuelta; ya no se vé aquella masa de gente que llenaba de bote en bote ramblas y plazas; ya no se oye, en público, la protesta contra la injusta guerra; ya no se vé por las calles á los revolucionarios, porque han tenido que huir para no caer en las garras de la *Ley*.

Los que se pasean son otros: son los que al primer grito de ¡abajo la guerra!, huyeron abandonando su ciudad nativa á las iras de los protestantes: son los *patriotas* á quienes faltó valor para defender sus intereses y hasta su familia; que si se respetaron, no fué porque fuesen defendidos, no, que fué porque el pueblo no es vengativo. Y en cambio se correspondió á su generosidad con la delación y el encarcelamiento.

¡Qué contraste entre los *rojos* y los *blancos*! Los primeros no causaron ni una víctima; los segundos las hicieron á centenares.

Cuando los protestantes de la guerra ponían terreno por enmedio de la represión maurista, se encontraron por esos montes con los que habían huído por temor al pueblo, que ya volvían al seno de sus familias para gozar el terror blanco.

Los que habían librado á Mataró de días de luto, tenían que huir de la justícia histórica; mientras que los que lo abandonaron cobardemente, volvían para imperar en la ciudad.

Así se premia, á los que, en la actual sociedad, se sacrifican por ella.

Algunos que escaparon de los sicarios de Maura, hicieron noche en una casa de campo, en la cual fueron muy obsequiados.

Después de cenar, se departio sobre los asuntos del día. Uno de los obsequiados dijo:

–Envidio el sosiego de que gozáis los que vivís en casas de campo. A lo menos aquí se está libre de las luchas intestinas que se padecen en las ciudades.

«–No es oro todo lo que reluce, amigo mio –dijo el dueño de la casa– en el campo también sufrimos los embates de las luchas sociales y políticas que se desarrollan en las ciudades.

»He presenciado tres guerras civiles y en todas he sido atropellado. En la denominada de los *siete años*, en que todavía era un niño, fuímos atropellados por tirios y troyanos, en la de los *matiners* y en la última no tuvimos mejor suerte.

»Los carlistas nos insultaban y nos robaban porque decían que éramos liberales, y éstos tampoco nos trataban bien porque nos creían carlistas.

»He maldecido más de mil veces á los que las sostienen.

»Para demostraros que sin comerlo ni beberlo tocamos las consecuencias de todo lo anormal que ocurre en las ciudades, basta recordar vuestra presencia. Hoy es á vosotros á los que doy hospitalidad, y hace ocho días que la daba á varios maristas que huían, según dijeron, de los revolucionarios. Aunque unos y otros os presentáis en son de paz, no por eso deja de traernos sobresaltos; y conste que esto lo digo en el seno de la amistad.»

Al día siguiente, los que pasaron la noche en la citada casa de campo se despidieron de los dueños, dándoles, como se supone, las gracias por la atención de que habían sido objeto, y cada uno tomó diferente dirección.

El Presidente, que era uno de los antes citados, se dirigió á su pueblo natal.[15]

Nos consta que mientras iba andando volvía muy a menudo la vista atrás para mirar las cimas de los montes que dominan á Mataró, y á cada uno que iba desapareciendo de su vista le daba un ¡adiós! muy triste, para que lo transmitiera á su amada esposa y queridos hijos que ni tiempo le dieron para despedirse de ellos cuando le notificaron que debía marcharse si no quería ser detenido.

Fueron tantos los disgustos y sobresaltos que pasó la esposa del Presidente, (como las esposas y madres de los demás perseguidos) que le ha costada la vida.[16]

¡Descanse en paz la amantísima esposa y cariñosísima madre!

Cuanto más se acercaba á su patria nativa, más triste se ponía, porque se apartaba más de sus seres más queridos.

Hizo el recorrido en medio de un sol abrasador, maldiciendo á la sociedad que era causa de sus males.

«–En mi situación –decía– me gustaría ver á los partidarios de la patria chica; á estos que cantan las excelencias del riachuelo que nos ha besado los piés cuando niños; del monte en que hacíamos nuestras correrías; del bosque en que hemos cogido flores y nidos robando los pajarillos á sus padres; de las arboledas que nos han servido de encondrijo para comernos la fruta que hemos hurtado al vecino, que nos ha parecido mejor que la de nuestro huerto. En fin, todo lo que ha sido las delicias de nuestra infancia.

»Recordar y ver todo esto es muy bonito, hermoso, bello, delicioso, siempre y cuando uno va á su país natal, libre, sin que se le haya excluído de otro país en donde ha creado una familia y en el que, con el sudor de su frente, se gana el sustento para él y los suyos.

»El que ha de visitar su país natal porque es perseguido y excluído de donde había sentado sus reales, todo lo que le recuerda su infancia, en vez de alegrarle, le entristece, porque siente la nostalgia de su patria de *ocasión*, que es en donde le han quedado todos sus amores.

»Nuestra patria, la de los desheredados, es el mundo.

»El obrero, mientras subsista el régimen del salario, no puede tener patria, porque siempre ha de ir errante como tribu nómada buscando una vida mísera, hoy aquí, mañana allá y pasado mañana acullá; y si algún día se da cuenta de que sólo se le quiere como á bestia de carga y se rebela á tanta injusticia, se le persigue como á perro hidrófobo.

»¡Triste sino el del obrero!»

Los males que la represión maurista causó á varias familias obreras, han sido enormes. Fueron delatados y perseguidos todos los significados como á societarios y como á políticos.

La Comisión de obreros que iniciaron la protesta contra la guerra fueron perseguidos, y algunos de ellos encarcelados, sufriendo más de medio año de prisión; los otros huyeron á tierras extrañas, que fué la única manera de librarse de la represión.

Los esfuerzos que los de la Comisión y otros de los encarcelados y perseguidos hicieron para librar á Mataró de días de luto, de nada les sirvió en los días del terror blanco.

Estos y los concejales republicanos fueron el blanco de los delatores.

¡Que su dios se lo tenga en cuenta!

A más de los perjuicios sin cuenta que la reacción causó al proletariado, hay el que se hizo á las entidades haciéndolas cerrar sus locales, y en particular al *Ateneo Obrero*.[17] Esta casa sostenía una escuela que era la obsesión y la pesadilla de los clericales. Escuela que todavía no ha vuelto á abrir sus aulas, porque los liberales no cumplimos con nuestro deber.

La represión maurista nos ha hecho mucho daño, pero hemos de consignar que gracias á ella nos hemos unido todos los elementos democráticos de Mataró en apretado haz. Por lo tanto, á estos elementos toca subsanar todos los males causados por la reacción y una de las primeras cosas que hay que hacer es la de fundar escuelas racionalistas, porque es una vergüenza que una ciudad que tiene en el Ayuntamiento mayoría republicana-socialista, no tenga una escuela libre.

En Mataró, que no se derramó casi sangre, pues no hubo más que un herido; que solamente se quemaron las casillas de los consumos, que en cualquier motín de pueblo se queman, la represión fué brutal: se encarceló á más de cuarenta individuos,[18] y muchos más fueron los que tuvieron que emigrar, para no caer, gracias a las denuncias, en las garras de la justicia histórica.

Si en esta ciudad se extremó la persecución, fué debido á cierta Comisión muy allegada al Alcalde, que fué en aquellos días á informar ante el Capitán General contra los directores del movimiento.

Quizás algún día el pueblo lo tenga en cuenta.

José Abril Argemí

NOTES

1.- José Abril Argemí, *La revolución de Julio de 1909 en Mataró*, Tipografia Vilà, Rambla de Mendizábal 64 (Mataró 1910). És un treball publicat en forma d'opuscle, i imprès a la impremta Vilà de la Riera, aleshores Rambla de Mendizábal.

En coneixem dos exemplars, un a la Biblioteca de la Caixa Laietana i, l'altre, a la Biblioteca del Museu Arxiu. Aquest darrer, el va donar al Museu Arxiu la senyora Cristina Ferrés, procedent de Just Abril, fill de l'autor, l'11 de febrer de 1984, amb motiu de la commemoració dels setanta-cinc anys dels fets.

2.- La plaça de Santa Anna, aleshores de la Llibertat.

La plaça de Santa Anna vista des de la Riera. En primer terme, a mà dreta, la llissa. Fotografia Josep Vinardell. MASMM. Arxiu d'Imatges.

3.- El Centro Republicano Federalista Radical era a la plaça de Santa Anna, núm. 8, primer pis. Pel desembre de 1909 va passar a la plaça de Cuba, aleshores plaça de Pi i Margall, al local de la Unión.

Façana del Centro Republicano Federalista Radical, plaça de Santa Anna. Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Plaça de Cuba, aleshores de Pi i Margall, amb l'edifici de la Unión. Postal ATV. Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu Imatges.

4.- El Centro de Clases era l'anomenada Casa del Poble, situada a la cantonada del carrer de Santa Marta amb el carrer Deu de Gener (ara plaça de les Tereses). Després del 1939 l'edifici de la Casa del Poble va ésser utilitzat per diverses organitzacions del «Régimen», com l'Auxilio Social, i va esdevenir finalment seu dels «sindicatos» franquistes. Enderrocat, al seu solar es va construir un edifici de nova planta com a seu de l'«Organización Sindical».

Actualment, hi tenen estatge el Partit dels Socialistes de Catalunya i la UGT.

5.- Era alcalde Emili Arañó Rosell, del Partit Liberal.

6.- Els *Fielatos de Consumos* eren les casetes dels burots. Eren situades a totes les entrades de la ciutat, i servien perquè un funcionari municipal, el burot, cobrés o recaptés els arbitris municipals que gravaven els articles de consum, especialment els productes agrícoles, que entraven a la població. Per aquest motiu, tenien poques simpaties entre les classes populars.

Façana del convent de les Caputxines. A la dreta, la caseta dels burots. Fotografia Josep Vinardell. MASMM. Arxiu d'Imatges.

7.- El secretari era Ramon Saborit.

8.- La *casilla* d'en Mataró era una caseta de begudes, situada al capdavall de la Riera, a la cantonada amb la muralla de Sant Llorenç, i tocant la llissa, o paret, que desviava les aigües de pluja que baixaven per la muralla, a través de la plaça de Santa Anna, fins al rec del Molí. La «muralla que hay al lado de la citada casilla», tal com diu el text, era la llissa.

La *casilla* d'en Mataró, al final de la Riera cantonada amb la muralla de Sant Llorenç. Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

9.- Es tracta de la Zona de Reclutamiento y Reserva de Mataró, que aleshores hi havia a la ciutat. Segons explica Ramon Salas i Oliveras, era situada en una casa del Camí Ral que tenia sortida a la muralla d'en Titus (Ramon Salas i Oliveras, *De quan jo era noi* (Mataró 1981), 182).

10.- El president del Comité Republicano Democrático Federalista Radical de Mataró era a l'època Josep Abril i Argemí, autor de la monografia (*El Nuevo Ideal*, 2 d'octubre i 4 de desembre de 1908, i 25 de maig i 26 de novembre de 1909). Per això, hem d'entendre que quan el text, a partir d'aquí, parla del *presidente*, es refereix també al propi Josep Abril i Argemí.

11.- La rambla de Castelar és actualment la Rambla.

La Rambla a inici del segle XX. Postal Fototípia Thomàs. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

12.- Una tahona és un forn de pa.

13.- Vegeu la nota 3.

14.- La Unión Gremial Mataronesa tenia estatge a la Riera, núm. 60 (Café Peninsular).

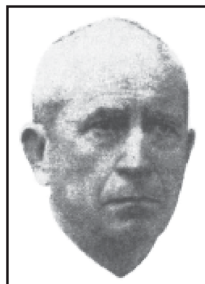
15.- El poble natal de Josep Abril i Argemí era Santa Maria de Palautordera.

16.- Josepa Catarineu, esposa de Josep Abril i Argemí, morí a Mataró el juny de 1910 (*El Nuevo Ideal*, 17 juny 1910).

17.- L'Ateneu Obrer era situat als edificis de la Riera cantonada carrer de Bonaire. L'escola era d'ideologia anarquista.

18.- A sis dels empresonats, se'ls formà consell de guerra i es demanà d'imposar-los les penes següents: Joan Fornells Rogent, reclusió perpètua; Ramon Rosés Utzet i Llorenç Masoller Freixa, sis anys i un dia de presó major; Ramon Fabré Torrens i Antoni Grau Solanich, dotze anys de reclusió temporal; i Manuel Roig Giral, sis mesos i un dia de presó correccional. Els defensors en demanaren l'absolució (*Diario de Mataró y su comarca*, 17 de desembre de 1909).

NOTA BIOGRÀFICA DE JOSEP ABRIL I ARGEMÍ

Josep Abril i Argemí neix l'any 1869 a Santa Maria de Palautordera (Vallès Oriental), essent el cinquè fill del matrimoni format per Josep Abril i Maria Argemí, pares d'un total de deu fills.

Treballa de sabater a Granollers i a Mataró.

Contrau matrimoni amb Josepa Catarineu i Tàpias, amb qui té tres fills. Després de la mort d'aquesta, el juny de 1910, es casa en segones núpcies amb Neus Sànchez i Rodríguez, amb qui tindrà dos fills més.

S'afilia al Partit Federalista Republicà de Pi i Margall. L'any 1893 és escollit president del Comité Republicano Democrático Federalista Radical de Mataró.

És *concejal* de l'Ajuntament de Mataró durant la restauració borbònica, en concret, els anys 1899, 1901-1902, 1904-1906, 1909-1911, 1913, 1920, 1922 i 1925.

És un dels fundadors d'ERC a la capital del Maresme. Avui, la seu d'ERC de la ronda Alfons XII porta el seu nom.

Escriu les monografies *Colección de diálogos* i *La Revolución de Julio de 1909 en Mataró* sobre la Setmana Tràgica. També participa en diversos periòdics mataronins, sobretot a *El Nuevo Ideal*.

Va ésser el primer alcalde de Mataró de la segona república (1931-1933). Ell mateix va ser qui la va proclamar a la capital del Maresme. El seu mandat va ésser molt inestable políticament. Conseller-regidor de l'Ajuntament de Mataró el 1934.

Empresonat pels Fets d'Octubre de 1934.

Com a conseller-regidor de l'Ajuntament de Mataró per ERC, a partir del 20 de juliol de 1936 fou membre del Comitè de Salut Pública o Comitè Local Antifeixista.

Va ésser alcalde accidental en algun moment de l'inici de la Guerra civil, substituint Salvador Cruxent, que emmalaltia sovint.

Va exercir de comissari municipal de Dosrius fins als darrers mesos de l'any 1938.

Creient que no hi hauria cap represàlia, va decidir de no exiliar-se.

Fou empresonat a Mataró el 2 de febrer de 1939 i, poc més tard, el 27 de febrer, a la presó Model de Barcelona. Va ésser condemnat a mort en consell de guerra el 7 de març de 1939. Fou afusellat al Camp de la Bota el 16 de març de 1939, a l'edat de 70 anys.

L'any 1980 se li dedica un carrer a Mataró, que comunica el Camí Ral amb el carrer de Germans Thos i Codina (polígon industrial Balançó i Boter).

BIBLIOGRAFIA

AYLLON i ANTON, Àngels; GIMÉNEZ i BLASCO, Joan. «Anàlisi del context d'una revolta obrera: Mataró, juliol 1909», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 20 (Mataró 1984), 3-13.

COLOMER i ROVIRA, Margarida. *La guerra civil a Mataró, 1936-1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Montserrat 2006), 286-287.

– «Josep Abril i Argemí, una aproximació al federalisme republicà», *XXI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2004), 119-142.

MANTÉ BARTRA, Marta. *La problemàtica de la IIª República a través del estudio de una situación concreta: el Mataró de los años treinta* (Mataró 1977).

SALICRÚ i PUIG, Manel. *Crònica del temps de guerra a Mataró (1936-1939)*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1989).

SALICRÚ i PUIG, Ramon. *Mataró, carrer a carrer (nomenclàtor de la ciutat 2006)*, Ed. Cap Gros i Ajuntament de Mataró (Mataró 2006).

— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

MATARÓ 1900-1910

La Rambla i la plaça de Santa Anna. Fotografia Teodor Solà. MASMM. Arxiu d'Imatges.

La Riera, cantonada al carrer Nou. Fotografia Teodor Solà. MASMM. Arxiu d'Imatges.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal d'Acció Cultural

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER

Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana